

T. C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI
(Yüksek Lisans Tezi)

XX.YÜZYIL VAN İLİ TARİHİ
VE
İNANÇ COĞRAFYASI

62226

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. H. Mehmet SOYSALDI

HAZIRLAYAN

Enver DEMİRPOLAT

ELAZIĞ-1997

T.C
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

XX.YÜZYIL VAN İLİ TARİHİ VE İNANÇ
COĞRAFYASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bu tez 02 / 09 /1997 tarihinde aşağıdaki Jüri tarafından
oy birliği/ oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Danışman

Y.Doç.Dr.H.Mehmet SOYSALDI

Üye

Prof.Dr.Şaban KUZGUN

Üye

Y.Doç.Dr.Ramazan HURÇ

Yukarıdaki Jüri Üyelerin imzaları Tasdik Olunur.

ÖZET

Dinler Tarihi Yüksek Lisans tez konusu olarak “XX. Yüzyıl Van İli Tarihi ve İnanç Coğrafyası” adı altında yapılan bu araştırma, iki bölümden oluşmaktadır. Tezin birinci bölümünde Cumhuriyet Dönemi’ne kadar İl’in ve bağlı ilçelerin tarihi ele alınarak incelenmiştir. Tezin ikinci bölümünde de İl’in XX. Yüzyıla kadarki nüfus seyri ile beraber günümüz inanç coğrafyası çıkarılmıştır. Bu bölümündeki çalışmalar, bir alan çalışması şeklinde yürütülmüştür. İl genelinde nüfusun dinlere ve mezheplere göre durumları araştırılıp, müslüman nüfusun da mezhep durumları ve nüfus potansiyelleri belirtilmiştir.

Yaptığımız çalışmaya göre ildeki gayr-i müslimlerin Cumhuriyet Dönemi’ne kadar varlıklarını devam ettirdiklerini görmekteyiz. Ancak, İl’de yaşayan gayr-i müslim nüfusun bir kısmı Kurtuluş Savaşı’ndan hemen sonra, geri kalanı da Cumhuriyet’in ilk yıllarında İl’i terk etmiştir. Van İli’nin günümüzdeki nüfusunun tamamı müslümanlardan oluşmaktadır. Bu müslüman nüfusun %18’ini Hanefiler, %82’sini Şafiiler oluşturmaktadır. Günümüzde varlığını devam ettiren Nakşibendilik, Kadirilik, Aczmenilik ve Bektaşilik gibi tarikatlara mensup insanların bulunduğu tespit edilmiştir. Ayrıca halk arasında Süleymancı ve Nurcu diye bilinen cemaatlerin kurdukları vakıf ve derneklerle il genelinde faaliyetlerini aktif bir şekilde yürüttükleri görülmüştür.

ELAZIĞ - 1997

Enver DEMİRPOLAT

SUMMARY

This study, which was done on the history and belief geography of Van in the 20th century as a master Thesis in the field of History of Religions, Consists of two parts. In the first part of study, it was searched the history of the city and its towns until the foundation of Turkish Republic. In the second part, the trend for the increase of population until the 20th century and the belief geography of the city in these days were searched the survey was done as a field study. It was estimated the structure of the population according to the religion and mezhebs.

According to our study we see that the non-muslim population of the foundation of the Republic. Some non-muslim population who were living in the province, however, had left from city after soon Turkish War of Independence and the others had left in the early years of Republic. In these days the population of Van is muslim. The 18 percent of the muslim population consists of and the 82 percent of şafii it was also estimated the existence of the persons who devote themselves to the Nakşilik, Kadirilik, Aczmenilik and Bektaşilik tarigats which have still been their existence until these times. It was seen that the religious groups, which are known of Süleymancı, of Nurcu by the people, have been in much activity throughout the city.

ELAZIĞ - 1997

Enver DEMİRPOLAT

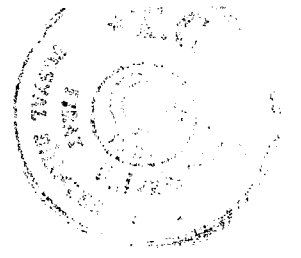

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	III
ÖNSÖZ	IV
GİRİŞ	1
VAN İLİNİN İSMİ	1

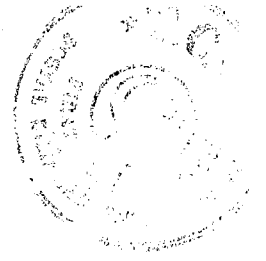
I. BÖLÜM TARİHTE VAN

A- URARTULAR'A KADAR VAN	3
B- URARTULAR DÖNEMİ'NDE VAN	4
C- SELÇUKLU ve OSMANLI DÖNEMİNDE VAN	6
D- CUMHURİYET DEVRİNDE VAN	9
E- VAN İLİNİN YERLEŞİM ALANI ve JEOPOLİTİĞİ	10
a) Genel Konum	10
b) Yeryüzü Şekilleri	10
c) İklim	13
d) Bitki Örtüsü	13
F- VAN'DAKİ TARİHİ YAPILAR	13
a) Van'da Bulunan Kaleler	13
b) Van'da Bulunan Tarihi Camiler	14
c) Van'da Bulunan Türbeler	15
d) Van'daki Diğer Tarihi Yapılar	15
G- VAN İLINE BAĞLI İLÇELERİN KISA TARİHLERİ	16
1. Merkez İlçe	16
2. Bahçesaray (Müküs)	16
3. Başkale (Elbak)	16
4. Çaldıran	17
5. Çatak (Şıtak)	17
6. Edremit	17
7. Erciş	18
8. Gevaş (Vestan)	18
9. Gürpınar	19
10. Muradiye (Bargiri)	19
11. Özalp (Mahmudiye)	20
12. Saray	20

II. BÖLÜM VAN İLİ İNANÇ COĞRAFYASI

A- VAN İLİ'NİN NÜFUS SEYRİ	21
B- GÜNÜMÜZE KADAR VAN İLİ'NİN DİNİ YAPISI	23
1. Van'da Yahudiler	23
2. Van'da Hristiyanlar	25
3. Van'da Müslümanlar	28
C- VAN İLİNE BAĞLI YERLEŞİM YERLERİNİN DİNİ YAPISI	33
1. Van Merkez İlçesi	33
2. Bahçesaray İlçesi	36
3. Başkale İlçesi	37
4. Çaldıran İlçesi	39
5. Çatak İlçesi	41
6. Edremit İlçesi	42
7. Erciş İlçesi	42
8. Gevaş İlçesi	45
9. Gürpınar İlçesi	46
10. Muradiye İlçesi	48
11. Özalp İlçesi	49
12. Saray İlçesi	51
D- VAN İLİ'NİN İNANÇ YAPISI HAKKINDA GENEL BİR DEĞERLENDİRME	52
SONUÇ	53
BİBLİYOGRAFYA	56
VAN İLİ ve İLÇELERİNE AİT HARİTALAR	58

KISALTMALAR

A.	Aşağı
a.g.d.	adı geçen dergi
a.g.e.	adı geçen eser
Ank.	Ankara
Ans.	Ansiklopedi
C.	Cilt
D.İ.B.	Diyanet İşleri Başkanlığı
D.İ.E.	Devlet İstatistik Enstitüsü
E.Ü.S.B.E.D	Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
G.N.S.	Genel Nüfus Sayımı
İst.	İstanbul
K.E.E.	Köy Envanter Etütleri
K.T.B.	Kültür ve Turizm Bakanlığı
M.E.B.	Milli Eğitim Bakanlığı
s.	sahife
S.	Sayı
Sad.	Sadeleştiren
Trc.	Tercüme
Trh.	Tarihi
v.d.	ve devamı
Y.	Yukarı

ÖNSÖZ

İnsanları tanıyabilmek için onların kültürel ve dini yönlerini de bilmek gerekir. Asırlardan beri çeşitli kültür, din ve medeniyetlerin kurulup yıkıldığı ve bünyesinde değişik ırk, kültür ve medeniyetleri barındıran Osmanlı Devleti'nin mirası olan ve Allah tarafından biz Türklere bahşedilen cennet Anadolu'da bunların kırıntılarının günümüzde de bulunması gayet tabiidir.

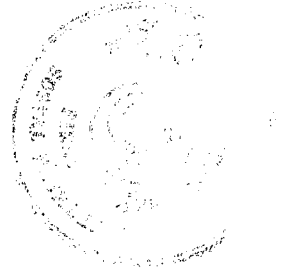
İşte bu dağılımı tesbit edip, ülkemizdeki mevcut olan inanç ve kültürel farklılıkları bulup, bunların yaşandığı yerleri ve sayılarını tesbit etmek için bütün olarak Türkiye'yi içine alacak şekilde bir çalışma planlanmış, bizim payımıza da Van İli düşmüştür. Amaç Türkiye'nin inanç coğrafyasını tesbit etmektir.

Bu çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde Van İli'nin tarihi, coğrafi konumu, tarihi yerleri ve ilçelerinin kısa tarihçelerini zikrettik. İkinci bölümde ise; geçmişten günümüze kadar Van İli'nde yaşanmış ve günümüzde de mevcut olan din ve bu dinlere ait mezhep mensuplarının dağılım ve oranlarını verip, kısaca Van İli İnanç Coğrafyasını çıkarmaya gayret ettik.

Bu çalışma boyunca değerli vakitlerini bize ayırarak kaynak temininde yardımlarını esirgemeyen Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyesi Sayın Yrd.Doç.Dr. Ergünöz AKÇORA'ya, yine aynı fakültenin Coğrafya Bölümü öğretim üyesi Sayın Yrd.Doç.Dr. Harun TUNCEL'e, değerli dost Sayın Arslan AYTEKİN'e, Van'daki Diyanet mensuplarına ve sivil toplum kuruluşlarına teşekkür ederim. Ayrıca danışman hocam Sayın Yrd.Doç.Dr. H. Mehmet SOYSALDI'ya, bilhassa bu çalışma sahasını bize verip yol gösteren muhterem hocam Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı Sayın Prof.Dr. Şaban KUZGUN Bey'e minnet ve şükranlarımı bildirmeyi borç addederim.

Enver DEMİRPOLAT

Elazığ-1997

GİRİŞ

Coğrafyanın bulunduğu yerde insan ve dolayısıyla onun inanç ve kültürel değerleri de bulunur. Tabii ilimlerle manevî ilimler arasında yer tutup bunları birbirine bağlayan bir bilim dalı¹ olan coğrafyanın üzerindeki bu inanç ve kültürel değerlerden elde edilen bilgileri bir araya getirerek, derleyip toplamak da inanç coğrafyasının görevidir.

Aslında bu saha tam manasıyla tanınmadığı için tarifini yapmak henüz erkendir. Metodu daha çok direkt olarak insanlarla diyalog kurmak olduğundan dolayı saha çalışması ismi de verilmiştir.

İnanç coğrafyası, "İnsan topluluklarının ve kültürlerinin, buldukları coğrafi alan içinde bilim metoduna göre incelenmesidir diye de tarif edilmiştir. Ve bu araştırıp incelemenin hedefleri insan kültürünün çeşitlendirmelerini yaygın bir şekilde inceleyerek insan bilgisinin sınırlarını genişletmektir².

Saha çalışmasından tam verim alabilmek için uzun süreli denemeler gerekir. Çünkü araştırmanın metodu olarak katılma, gözlem ve mülakat gibi derinlemesine bir yaklaşımı bünyesinde bulundurur.

Çalışmamızda Van ilinin isminin nereden geldiği, Van tarihi ve coğrafi durumu incelenmiştir. Ancak ana konu bugünkü Van İli İnanç Coğrafyasıdır

VAN İLİNİN İSMİ

Van isminin nereden geldiği ve kaynağı konusu henüz tam olarak açıklığa kavuşmamış olmasına rağmen konuyla ilgili bazı görüşler bulunmaktadır. Bu görüşlerden birisinin savunucusu olan Evliya Çelebi'ye göre; Van isminin Büyük İskender'in Van Kalesi'ndeki "Vank" adlı bir mabedden kaynaklanmaktadır.

¹ Reşat İzbirak, *Coğrafya Terimleri Sözlüğü*, İst. 1992, s. 62.

² Orhan Türkdöğen, *Alevi-Bektaşî Kimliği*-İst. 1995, s. 44.

Bir başka rivayete göre Van, pek eski bir şehir olduğu için Asur Melikesi “Mesnure Şah Meryem (Semiramis) (M.Ö. XIX. yüzyıl) tarafından kendi ismine izafeten “Şahmerimekerol” veya “Şahmiramkert” ismi verilmiş, sonraları İranlılar zamanında şehre “Van” isminde bir vali büyük hizmetler yaptığından Van ismini koymuşlardır¹.

Van adının kaynağı konusunda akla yakın ve ilmî bir görüş Urartuca “Biaini” veya “Viaina”dan çıkmış olduğudur. Son yüzyılda kelimenin sonundaki “a” ve “i” harflerinin düşmesiyle bugünkü şeklini almıştır.

Ayrıca Urartu yazıtlarında “Tuşpa” ismi geçmektedir. Bu ismin Urartuların tanrısı olan “Tu-uş-pu-ae” ile ilgili olduğu anlaşılmıştır².

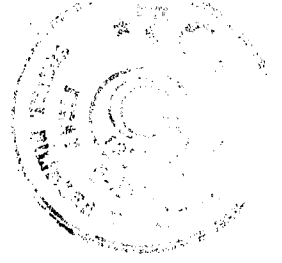
Van’ın bilinen eski isimleri şöyledir:

Tuşpa, Thospia, Biani, Wiaina, Artemita, Semiramocerta, Vana ve Vasburagen³.

¹ Evliya Çelebi *Seyahatname*, (Sad. T. Temelkural), C. 3-4, İst., 1993, s. 624-626, **Kültür ve Sanat Dergisi** (Van özel sayısı), Ank., 1996, S. 32, s. 9, **Hayat Ans.**, C. 6., İst., 1961, **Cumhuriyet Ans.**, İst., 1972, C. 11; **Yeni Rehber Ans.**, C. 20, İst. 1994, s. 40.

² **Kültür ve Sanat Dergisi**, s. 9, **Yeni Resimli Bilgi Ans**, C. 7, İst., 1983, s. 2198.

³ Pars Tuğlacı, **Osmanlı Şehirleri**, İst., 1985, s. 302.

I. BÖLÜM

TARİHTE VAN

A. URARTULARA KADAR VAN

Van bölgesindeki en eski medeniyet M.Ö. 4000 yıllarına kadar gitmektedir. Van Kalesi'nin 6 km. güneyinde bulunan "Tilki Tepe" ile Van Gölü'nün kuzeyindeki "Ernis" mezarlıklarında yapılan kazılarda kalkolitik, bronz ve demir devrine ait kültürel buluntulara rastlanmıştır.

M.Ö. 4000 yıllarından itibaren Doğu Anadolu bölgesi'ne Kafkasya üzerinden Hurriler büyük kabileler halinde göç etmişlerdir. Hurrilerin M.Ö. 2000'li yıllardan itibaren Van Gölü'nden başlayarak Kızılırmak ve Yeşilirmak'ın Karadeniz'e döküldüğü yerlere kadar uzanan bir bölgeye hakim oldukları görülür.

M.Ö. XIII. yüzyılda Hurri-Mitani siyasi teşekkülünün merkezi otoritesi zayıflamış ve beyliklere bölünmüştür. Asur kralları bu küçük Hurri beyliklerini hakimiyetleri altına almaya çalışmış ve bu sırada Van Gölü çevresinden Batı İran'a kadar olan bölgede Nairi ve Uatri-Urartu ülkeleri ile Asurlar arasında mücadeleler başlamıştır.

Urartu ve Asur mücadelesi M.Ö.IX. yüzyılın ortalarına kadar sürmüş, Asurluların bu dağlık ve zor arazi şartlarına sahip bölgeyi hakimiyet altında tutmasının zorluğu yüzünden bu bölgede Urartu Devleti'nin kurulduğu görülmüştür (M.Ö. 900-600)¹.

M.Ö. 859'dan M.Ö. 612 yılına kadar 247 yıl süren bu devlette 12 kral gelip geçmiştir².

¹ Ergünöz Akçora, **Van ve Çevresinde Ermeni İsyanları (1896-1916)** (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 1985, s. 27; M.Salih Mercan, "**Tarihte Van**", Kültür ve Sanat Dergisi Van Özel Sayısı, Ankara 1996, S.32, s. 9.

² **Yeni Rehber Ansiklopedisi**, C. 20, s. 40; **Yeni Resimli Bilgi Ans**, C. 7, İst., 1983, s. 2199.

B- URARTULAR DÖNEMİ'NDE VAN

Urartuların ilk kralı Arame (Arama) olup Asur kralı III. Salmanasar tarafından merkezleri yağmalanmıştır.

M.Ö. 850-840 yılları arasında başta kral Sarduri bulunmuştur. Tuşpa şehrini bu kral kurmuştur. Ayrıca tahtın babadan oğula geçmesi geleneğininde bu kralla başlatılmışlardır¹.

Kral İşpuni (M.Ö. 830-810) ve Menuas (M.Ö. 810-786) yılları Urartuların bayındırlık yönünden geliştikleri bir devirdir. Bu devirde Gürpınar Ovasından Van Ovası'na su getirebilmek için kanallar açılmış, yollar, saraylar yapılmış ise de genişleme Kral I. Argisti (M. Ö. 786-764) zamanında olmuştur.

Argisti'den sonra yerine oğlu II. Sarduri geçti. (M.Ö. 764-725) Sardurilerden sonra da I. Rusa (M.Ö. 735-714) kral oldu. Devlet merkezi yine Tuşpa idi. II. Sarduri Asur tehlikesine karşı Van yöresinin Kuzeydoğusuna iki kale yaptırdı. Ancak Asur kralı II. Sargon M.Ö. 714'de Urartu Ordusunu bozguna uğrattı. Kral I. Rusa dayanamayıp intihar etti. Yerine II. Argisti geçti. Ve Urartulara ferahlık sağladı. Daha sonra tahta geçen II. Rusa zamanında (M.Ö. 685-645) Urartular yeniden toparlandılar. II. Rusa'dan sonra oğlu III. Sarduri (M.Ö. 645-635) Asurlarla savaştı. Yerine Ermeno ve IV. Sarduri Urartu Devleti'nin başına geçtiler. Ancak M.Ö. 609'da İskit istilasından kurtulamadılar. Şehirler yakılıp yıkıldı. Nihayet Medler (M.Ö. 508)'de Van yöresine girip egemen oldular. Bunların egemenliği çok kısa sürdü. Çünkü Medler M.Ö. 550'de Persler tarafından yıkıldı⁴.

Pers Kralı Kiros süratle Anadolu'ya yayılmaya başladı. Ege kıyılarına kadar hakim oldular. Pers'leri yenen Makedonyalı İskender Anadolu'ya dolayısıyla Van'a hakim oldu. Ama İskenderin ölümüyle çıkan iktidar kavgalarından M.Ö. 301'de kurulan Selokid devleti Van bölgesini kendisine bağladı. Bu bölgede kuvvetlenen Partlar'a karşı Selokid'ler başarılı savaşlar yaptı. Daha sonra Van şehrindeki komutanlar

¹ Ergünöz Akçora, a.g.e., s. 27; Van Yıllığı, 1967, s. 22; M. Salih Mercen, a.g.d, s. 10.

⁴ Van Yıllığı, 1973, s. 29-33; Ergünöz Akçora, a.g.e., s. 27; Meydan Larousse, İst., 1992, C. 20, s. 67; Kültür ve Sanat Dergisi, s. 10.

ayaklanarak bağımsızlıklarını ilan ettiler. Ama M.Ö. 129'da Partlar bunlara son verdi ve Van'da Part üstünlüğü kuruldu.

M.Ö. 66 yılında Van, Romalılar'ın eline geçmiştir. M.S. 200 yıllarına kadar Partlar ve Bizanslılar arasında el değiştirip durmuştur. M.S. II. yüzyıldan VII. yüzyıla kadar Sasanî idaresinde kalmış ve 625 yılında bölgeye Hazar Türkleri gelmiştir. Hazarlar ve İslam orduları arasındaki mücadeleler, Hazarların müslüman olmasıyla sona ermiştir.

Daha sonra bu bölgede ağırlığını kuran Roma ile Partlar arasında, Van devamlı el değiştirdi. Partların yıkılması ile Van'da Sasanî etkinliği başladı. Roma 395'te ikiye ayrılınca bu bölgede Doğu Roma'nın üstün kuvvetleri karşısında Bizans hakimiyeti başladı⁵.

Bizans İmparatorluğu'nun başındaki Heraklyus'un 641'de ölümü ile Arapların Anadolu'ya akınları arttı. Van yöresini ele geçirmeye çalıştılar. Fakat Bizans'ın direnmesi karşısında geri çekildiler. Van yöresinin Araplarca alınması Hz. Ömer devrine rastlar. Emevi devrinde, Habib b. Mesleme Erzurum ve Van bölgelerini ellerine geçirdilerse de Bizans bu bölgede isyanlar çıkarttı ve isyan için Ermenileri kullandılar. Daha sonra Bizans İmparatoru II. Konstans 100 bin kişilik bir ordu ile Doğu Anadolu'yu ve Van'ın kuzey kesimlerini ele geçirdi. Ancak Ermeni Prensi Teodoros Araplarla anlaşarak Bizans ülkesinden kovdu.

Emeviler döneminde Van, Arap hakimiyetinde, ancak Ermeni valiler tarafından yönetildi.

Abbasiler zamanında ise yöre halkıyla iyi geçinmek için Aşot isimli Ermeni emirliğinin başına atadı. 890'da ise I. Sambat geçti. Fakat buradaki Ermeni prenslikleri hiçbir zaman bağımsız değillerdi. Devamlı bir devletin hakimiyetini tanıdılar.

İşte I. Sambat devrinde Türk asıllı Afşin Bey Van ve Vestan'ı ele geçirdi. Ve kendi valilerini atadı. Afşin Bey'den sonra kardeşi Yusuf'ta Ermeni Bograt soyunun gücünü kırmak için rakipleri Arzunileri destekleyip hanedanın başı Vaspuragan prensi Gogik'e kral şanını verdi.

⁵ Ergünöz Akçora, a.g.e., s. 28; Ana Britanica, C. 31, İst., 1994, s. 118; Yeni resimli Bilgi Ansiklopedisi, C. 7, İst. 1983, s. 2199; Yeni Rehber Ans., C. 20, s. 41; Meydan Larousse, C. 20, s. 68.

Bunu Abbasi halifeside tanıdı. Bundan sonra bu soy, Van merkez olmak üzere (914) Vaspurukan'da hüküm sürdüler. Ama Bizans bu bölgelere yeni seferler yaptı.

Vaspurukan'ın son kralı Senekherin Türk tehlikesi üzerine Van yöresini Bizans'a bıraktı⁶.

1021'de Bizans'a bağlanan yöreye Türkmenler gelmeye başladı⁷

1045'de Bizanslılar Bograt soyuna son verip yöreyi bütünüyle yönetimleri altına alıp bu bölgenin Ermenilerini Anadolu'nun içlerine sürgün ettiler. Zorla Ortodoks mezhebine soktular⁸.

C. SELÇUKLU VE OSMANLI DÖNEMİNDE VAN:

(Ahlatşahlar, Eyyubi ve Harzemşahlar, Anadolu Selçukluları İlhanlılar Karakoyunlular, Akkoyunlular, Safeviler, Osmanlılar)

Anadolu'ya ilk Türk akınları Van bölgesinden başlamış, Çağrı Bey yerleşebilecek yeni bir yurt bulmak amacıyla 1018 yılında Van yöresine gelmişti. Büyük bir direnişle karşılaşmayan Türkler kitleler halinde Anadolu'ya akmaya başlamıştı⁹. 1054'de Anadolu seferine çıkan Tuğrul Bey Erciş ve Van yöresini 1064'de ele geçirmiştir. 1065'de ise şehir ve çevresi Alparslan tarafından fethedilmiştir¹⁰.

Malazgirt zaferi ile Van yöresinde Türk egemenliği pekişti. Bu zaferle Bizans'ın askeri gücü kırılmış ve bu bölgeye yerleşen Türkmen boyları ile Van ve çevresinde Türkleşme başlamış ve Anadolu'ya bir giriş kapısı olmuştur. Alparslan bu bölgeyi Ermeniler'den değil, Bizans İmparatorluğundan almıştır¹¹.

⁶ Meydan Larousse, C. 20, s. 68; Ergünöz Akçora, a.g.e., s. 28.

⁷ Ana Btitanica, C.31, İst. 1994, s. 118; Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, İst. 1992, C.VI, s. 101-104.

⁸ Ergünöz Akçora, a.g.e., s. 29.

⁹ Ergünöz Akçora, a.g.e., s. 29; Kültür ve Sanat Dergisi, s. 11.

¹⁰ Pars Tuğlacı, Osmanlı Şehirleri, İst., 1995, s. 302; Van Yıllığı, 1967, s. 69; Altan Deliorman, Genel Türk Tarihi, İst., 1995, s. 70.

¹¹ Ergünöz Akçora, a.g.e., s. 30; Osman Turan, Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, İst., 1993, s., 86

Alparslan'ın ölümünden sonra Van yöresinin yönetimi Kutbettin İsmail ve Sökmen el-Kutbiye'ye ikta olarak verilmiş ve Ahlat merkez olarak "Sökmenli Devleti" kurulmuş olur¹².

Selçukilerden sonra, Van bölgesi bir süre İlhanlılar'ın, onlardan sonrada Celayirliler'in yönetiminde kalmış XIII. yüzyılda ise Van bölgesi el değiştirerek Karakoyunlular'ın yönetimine geçmiştir. Karakoyunlular'ın başşehri Erciş idi¹³.

1208'de Gürcüler Van ve Erciş bölgesini yağmaladılar. Moğollara karşı direnişi ile Celaledin Harzemşah 1229 yılında Van-Erciş ve Ahlat bölgesine hakim oldu. 1230 yılında Alaeddin Keykubat Harzemşahları yenip bölgenin hakimiyetini Anadolu Selçuklu yönetimine geçirir¹⁴.

Daha sonra İlhanlılar, bilahare Karakoyunlular bölgeye hakim oldular.

1387'de Timur evvela Karakoyunluları yenerek Aladağdaki ordugahlarını tahrip ve yok ettirdi.

Timur, Van bölgesinden Anadolu'ya doğru ilerlerken Van kalesinin yönetimini İzzettin Şir Bey'e bıraktı. XIV. yüzyılda Van bölgesi Akkoyunlular'a ve onlardan da İran'daki Safevi Hanedanının eline geçti¹⁵.

1503'de Şah İsmail Safevi Akkoyunlu hükümdarı Sultan Murad'ı yenerek Van'ı aldı.

XVI. yüzyılın ilk yarısında bölge Osmanlı ve Safevi İmparatorlukları arasında çekişme konusu oldu. Yavuz Sultan Selim Çaldıran Seferinde yöreye geçici olarak hakim oldu¹⁶.

¹² Ana Britanica, C. 31, İst., 1994, s. 118; Osman Turan, **Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi**, s. 88, Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İst., 1993, s. 74.

¹³ Van Yıllığı, 1967, s. 69; **Kültür ve Sanat Dergisi**, s. 12.

¹⁴ Van Yıllığı, 1967, s. 69, Ergünöz Akçora, a.g.e., s. 31, Pars Tuğlacı, a.g.e., s. 302, **Yeni Resimli Bilgi Ansiklopedisi**, C. 7, İst., 1983, s. 2199, **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, C. 8, s. 292.

¹⁵ Van Yıllığı, 1967, s. 69, Altan Deliorman, **Genel Türk Tarihi**, İst., 1995, s. 190, **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, C. 8, s. 419.

¹⁶ İsmail Hakki Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C. 2, s. 32, Ank., 1994, Hammer, **Büyük Osmanlı Tarihi**, İst., 1994, C. 2, s. 443-445; Pars Tuğlacı, a.g.e., s. 302; Yılmaz Öztuna, **Büyük Osmanlı Tarihi**, İst., 1994, C. 10, s. 254.

Nihayet Kanuni Sultan Süleyman İran'la sürüp giden anlaşmazlığa son vermek için 1533'de bir sefer düzenledi. 1534'de Adilcevaz, Erciş Van kolaylıkla alındı. Böylece Van, kesin olarak Osmanlı Devleti'nin eline geçti. Osmanlı Devleti burayı eyalet haline getirdi. Bunun başlıca sebebi, iktisadi, ticari ve siyasi yönden taşıdığı önemdi. Çünkü Ortadoğu'yu Anadolu'ya hatta Avrupa'ya bağlayan yolların kavşak noktasında bulunuyordu¹⁷.

1548'de Kanuni Sultan Süleyman tekrar İran'a sefer düzenledi. Ancak, İstanbul'a dönünce Şah Tahmasb Van'ı tekrar ele geçirdi. 1551-1554 yıllarında Erciş, Ahlat, Adilcevaz'a tekrar hakim oldu. Kanuni üçüncü defa İran seferine çıktı. Ve Safeviler tümüyle Doğu Anadolu'dan çıkarıldılar. 1555'de Amasya anlaşması yapılarak Van yöresi Osmanlılar'a kaldı.

1633'de Safeviler Van'ı yeniden kuşattılar. IV. Murat zamanında Safeviler İran içlerine çekilmek zorunda kaldılar¹⁸.

XVII. yüzyılda Van'ın idari durumu şöyle idi. 60.705km² yüzölçüme sahip, 182 zeamet, 826 Tımar, 5132 sipahisi olup, yıllık geliri 450.000 TL. idi. Bu dönemde Van eyaletinin sancakları; Adilcevaz, Erciş, Muş, Bargiri, Kârgör, Kesâni, Mahmudi, Berdea, Ovacık, Bitlis, Ahlat, Yakça ve Doğu Beyazıt idi¹⁹.

Bazı kanunnameler ise Bitlis sancağını Osmanlı Devletine tabi tam muhtariyeti olan ayrı hükümet saymışlar ve Doğu Beyazıt'ı "Kala-i Bayezid, adıyla Van eyaletine bağlı göstermişlerdir.

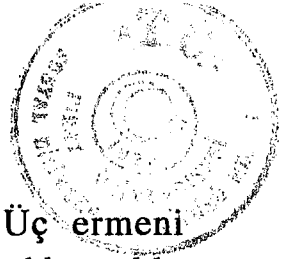
XIX. yüzyıldan itibaren şehir bir iskan yeri oldu. 1888 yılında başka göçmen topluluğu şehre yerleştirilmişlerdir. Şehrin ilk ticaret meclisi 1861 yılında kuruldu²⁰.

¹⁷ Van Yıllığı, 1973, s. 41, Altan Deliorman, Osmanlı Tarihi, İst., 1995, s. 77; Yılmaz Öztuna, a.g.e. C. 10, s. 255.

¹⁸ Yeni Rehber Ansiklopedisi, C. 20, s. 42, Pars Tuğlacı, a.g.e., s. 302, Van Yıllığı, 1973, s. 42; Meydan Larousse, İst., 1972, C. 12, s. 68-69; Altan Deliorman, Osmanlı Tarihi, İst., 1995, s. 123.

¹⁹ Yılmaz Öztuna, Büyük Türkiye Tarihi, C. 12, s. 7, Pars Tuğlacı, a.g.e., s. 303; Kültür ve Sanat Dergisi, s. 14.

²⁰ Pars Tuğlacı, a.g.e., s. 303.

1882 yılında Van Ermeni olaylarına sahne oldu. Üç ermeni elebaşısının yönetimindeki 1500 Ermeni isyancı şehirden uzaklaştırıldı. 1895'den itibaren Van'da Ermeni çeteleri şehri kundaklamış ve bir Ermeni-Türk çatışmasına yol açmıştır. Şehir I. Dünya Savaşında Ruslar tarafından işgal edildi. 1915'de Ruslar tamamen şehre hakim oldular. Rusların yardımlarıyla Ermeniler Van'a hakim oldular. 2 Nisan 1918 günü şehir işgalden kurtarıldı. Vaktiyle 100 binin üstünde olan nüfus üç bine düşmüştür. 2 Yıl 10 Ay 13 gün süren bir işgalden sonra Türk ordusu 2 Nisan 1918'de Van'ı işgalden kurtardı. Ruslarla işbirliği yaparak silahlı baskın yapan Ermeniler bu bölgeden çıkarıldı. Ruslar ve Ermeniler işgal esnasında Van'ı yakıp yıkmış ve harabe haline getirmişlerdir²¹.

D. CUMHURİYET DEVRİNDE VAN

Cumhuriyet'le beraber Van, uzun yıllar bahçeli konutlarıyla kırsal görünümünü korumuştur. 1965'de nüfusu 32 bindir. 1970'lerde İran demiryolunun açılmasıyla gelişme başgöstermiştir.

Bugün merkez nüfusu (1990 sayımı) 150 bini geçmiştir²².

Van bölge ulaşımında önemli bir yeri olan 5km. uzaklıktaki iskele kesimiyle bütünleşecek biçimde gelişmektedir. Ankara'ya 1249 km. uzak olan kent Tatvan üzerinden ülkenin demiryolu ağına bağlanır. Güneydeki havaalanından Türkiye'nin diğer merkezlerine düzenli uçak seferleri yapılır. Van'daki başlıca eğitim ve kültür kurumu 100. Yıl Üniversitesi'dir.

Van Belediyesi Cumhuriyetten önce kurulmuştur. Nüfusu (1990) il, 637.433, kent 153.111'dir. İl dahilinde 27 okul öncesi eğitim kurumu, 734 ilkokul, 48 ortaokul, 2 mesleki ve teknik okul, 25 lise vardır. 100. Yıl Üniversitesi 20 Temmuz 1982'de kurulmuş ve çeşitli fakülteleriyle faaliyettedir. Van gölü çevresindeki il ve ilçelerde yüksekokulları vardır.

²¹ Van Yıllığı, 1967, s. 70; Van Yıllığı, 1973, s. 42; Yeni Resimli Bilgi Ansiklopedisi, C. 7, s. 2199; Yeni Rehber Ans., C. 20, s. 42.

²² Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Nüfus Verileri

Bugün Van'da Bayındırlık adına ne görülüyorsa hepsi Cumhuriyet döneminde kurulmuştur. Tek sözle bugünkü Yeni Van Şehri Cumhuriyetin eseridir²³.

E. VAN İLİNİN YERLEŞİM ALANI VE JEOPOLİTİĞİ

a) Genel Konum

Van şehri 37°.43' ve 39° kuzey enlemleri ile 42°.40' ve 44°.30' doğu boylamları arasında yer alır. Yüzölçümü 19.069km²'dir. Ülkemizin kapladığı alanın %2,5'ini oluşturur.

Şehrin Kuzey'inde; Ağrı, Doğu Beyazıt, Diyarın, Hamur, Batı'sında Van Gölü ile Ağrı'nın Patnos, Bitlis'in Adilcevaz ilçesi, Doğu'sunda İran Devleti, Güney'inde Hakkari ve Siirt illeri vardır²⁴.

b) Yeryüzü şekilleri

Şehir yükseklikleri 3000m.'yi bulan volkanik dağlarla çevrilidir. Türkiye'nin en büyük gölü olan Van Gölü, bu dağlık bölgenin ortasında yükselen dağlar ile çevrilmiş bir çöküntü gölü durumundadır²⁵.

1- Dağlar: Van, tam anlamıyla dağlık bir bölgedir. Ve volkanik bir yapıya sahiptir.

Bu volkanik silsilelerden Tendürek, Aladağ, Süphan, Nemrut Zinciri, Van Gölü'nün kuzeyinden dolaşır, güney batıya gider. Diğer kol güneye uzanır.

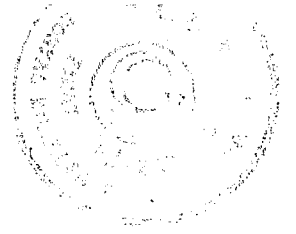
Bölgenin dağlarını yükseltilerine göre şöyle sıralayabiliriz²⁶.

²³ Van Yıllığı, 1967, s. 72; Ana Britanica, s. 118, Yeni Rehber Ans., C. 20, s. 44, Tarih Coğrafya Dünyası Dergisi, s. 3, C. 1, İst., 1 Haziran 1959.

²⁴ Ergünöz Akçora, a.g.e., s. 1.

²⁵ Ana Britanica, C. 31, s. 117; Van Yıllığı, 1973, Meydan Larousse, C. 20, s. 69.

²⁶ Van Yıllığı, 1973, s. 17, Hüseyin Saraçoğlu, Doğu Anadolu Bölgesi, İst., 1989, s. 436.

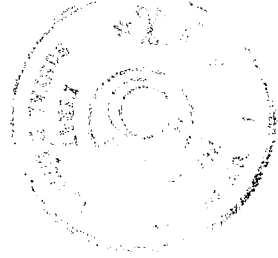

1. İspiriz Dağı	→ 3668m.	11. Ali Kelle Dağı	→ 2850m.
2. Tendürek Dağı	→ 3542m.	12. Ahta Dağı	→ 2810m.
3. Aladağ	→ 3355m.	13. Norkuh Dağı	→ 2800m.
4. Erek Dağı	→ 3250m.	14. Irgat Dağı	→ 2710m.
5. Pirrasit Dağı	→ 3200m.	15. Çilli Dağı	→ 2710m.
6. Manda Dağı	→ 3020m.	16. Kara Hayal Dağı	→ 2700m.
7. Gündizin Dağı	→ 3010m.	17. Hazine Sırtları Dağı	→ 2650m.
8. İsabey Dağı	→ 3000m.	18. Nacarabat Dağı	→ 2610m.
9. Şevli Dağı	→ 2900m.	19. Rent Ömer Dağı	→ 2580m.
10. Kozan Dağı	→ 2890m.	20. Melek Dağı	→ 2560m.

2- Plato, Ova ve Yaylalar: Genel olarak dağların arasına sokulmuş vaziyettedirler. Başlıcaları şunlardır²⁷.

1. Naşar Düzü	: → Yüzölçümü 80km ² → Yükseltisi 2.000m.'dir.
2. Akbulak Düzü	: → Yüzölçümü 20km ² → Derin bir vadi görüntümündedir.
3. Saray Düzü	: → Yüzölçümü 45km ² → Yükseltisi 2.100m.'dir.
4. Karakallı Düzü	: → Yüzölçümü 144km ² → Yükseltisi 2.250m.'dir.
5. Erçek Düzü	: → Yüzölçümü 80km ² → Yükseltisi 2.000m.'dir.
6. Hoşab Ovası	: → Yüzölçümü 180km ²
7. Havasar Ovası	: → Yüzölçümü 190km ²
8. Van Ovası	: → Yüzölçümü 150km ²
9. Bargiri Ovası	: → Yüzölçümü 112km ²
10. Erciş Ovası	: → Yüzölçümü 150km ²
11. Çaldıran Abcağa Ovası:	→ Yüzölçümü 314km ²

²⁷ Van Yıllığı, 1973; s. 21; Hüseyin Saraçoğlu, a.g.e., s. 445; Yeni Rehber Ans., C. 20, s. 42.

3- Vadiler: En önemli vadileri şunlardır:

1. Bendi mahi vadisi
2. Karasu vadisi
3. Hoşab vadisi
4. Memedik vadisi²⁸

4- Akarsular: Van'da büyük akarsu ve nehirlere rastlanmaz. İldeki akarsular genelde Van Gölü'ne dökülür. Başlıcaları şunlardır:

1. Bendi mahi suyu : Uzunluğu 90km.'dir.
2. Hoşap (Güzel su) Suyu : Uzunluğu 150km.'dir.
3. Karasu : Uzunluğu 130km.'dir.
4. Memedik Suyu : Uzunluğu 60km.'dir.
5. Zilan Deresi

Bunlardan başka Deliçay, İrşatçayı, Kırgeçit Deresi, Çağlı Suyu ve Çatak Suyu vardır²⁹.

5- Göller: Türkiye'nin en büyük gölü olan Van Gölü 3764km² yüzölçümlü 1656m. deniz seviyesinden yüksekte, 125km. Uzunluğunda 60km. genişliğinde olup, derinliği güneyde 100m. diğer yerlerde daha fazladır.

Evliya Çelebi Van Gölü'nün çevresinin 11 günde dolaşıldığını söyler. Van Gölü'nde 4 ada bulunup bunların en büyüğü Akdamar Adasıdır. Diğerleri Kuş, Çarpanak ve Gadir adalarıdır.

Diğer göller ise; Erçek Gölü, Kaz Gölü, Sor Gölü, Engiz Gölü, Hasan Timuran Gölü, Akgöl, Sultan (Süphan) Gölü, Hıdır Menteş Gölü, Sarıgöl, Kesiş Gölü, İmaris Gölü ve Çenge Gölü'dür³⁰.

²⁸ Meydan Larousse; İst., 1973, C. 12, s. 516; Van Yıllığı, 1973, s. 21.

²⁹ Yeni Türk Ans., C. 12, s. 4577; Van Yıllığı, 1973, s. 21.

³⁰ Van Yıllığı, 1973, s. 22-23; Atsız, Evliya Çelebi Seyahatnamesinden Seçmeler, İst., 1971, C. 1, s. 81.

c) İklim

Van ve çevresinde kara iklimi hakimdir. Yazlar sıcak ve kurak, kışları soğuk ve karyagışlıdır. Ancak Van Gölü buradaki yerleşim merkezlerinin havasına etki ederek yumuşak geçmesine sebep olur. Yılın 80 günü toprak sathı karla kaplıdır. Don ile geçen günlerin sayısı 133'dür.

Van'ın yıllık sıcaklık ortalaması 8.8°C'dir. Merkezde en soğuk geçen ay Ocak, en sıcak geçen aylar Temmuz ve Ağustos'tur³¹.

d) Bitki Örtüsü

Bitki örtüsü bakımından oldukça zayıftır. Bozkır bitkileri yaygındır. En zengin alanlar akarsuların oluşturduğu göl kenarındaki düzlüklerdir. Akarsu boylarında küçük ormanlar göze çarpar. Ağaç türleri olarak; kavak, söğüt ve karaağaç en önemlileridir³².

F. VAN'DAKİ TARİHİ YAPILAR

a) Vanda Bulunan Kaleler

1- Van Kalesi

Urartu Kralı I. Sardur (M.Ö. 840-830) tarafından düz bir alanda yükselen tepe üzerine yapılmıştır. 1800m. Uzunluğunda 120m. genişliğinde yaklaşık 100m. yüksekliğindeki bir tepeye kurulmuştur³³.

2-Toprak Kale: Urartu kralı II. Ruşa (M.Ö. 685-645) tarafından inşa ettirilmiştir. Eski adı Ruşahinili'dir. Ve Urartuların başkentidir. Van şehrine 4 km. uzaklıkta olup, Zızmın dağları üzerine kurulmuştur.

3- Hoşab Kalesi: Hoş-su anlamındaki sarp bir kayalığın üstüne inşa edilmiştir. Bulunan kitabede 1643 yılında Mahmudiye Aşireti beylerinden Sarı Süleyman tarafından yapıldığı yazılıdır. Ancak temelde

³¹ Ergünöz Akçora, a.g.e., s. 10.

³² Van Yıllığı, 1973, s. 25.

³³ Yılmaz Öztuna, Büyük Türkiye Tarihi, İst., 1983, C. 13, s. 322; Atsız, a.g.e., C. 1, s. 88; Yılmaz Öztuna, Büyük Osmanlı Tarihi, İst., 1994, C. 10, s. 291; Tarih Coğrafya Dünyası Dergisi, C. 1, S. 3, s. 139.

Urartu mimarisine ait kalıntıların bulunuşu sonradan inşa edildiği ihtimalini taşır.

4- Körzüt Kalesi: Muradiye ovasını korumak için yapılmıştır.

5- Diğer Kaleler: 1) Ansof Kalesi, 2) Amik Kalesi, 3) Kandehar Kalesi, 4) Seyvan Kalesi, 5) Başkale, 6) Ağartı Kalesi, 7) Vastan Kalesi, 8) Kalecik Kalesi,

Bu kalelerin hepsi Urartular devrinde inşa edilmiştir³⁴.

b. Van'da Bulunan Tarihi Camiler

1- Ulu Cami: Karakoyunlu Kara Yusuf tarafından yaptırılmıştır. Eski Van şehrinde dir.

2- Hüsrev Paşa Cami: Kanuni Sultan Süleyman'ın Van valisi Koca Hüsrev Paşa tarafından yaptırılmış olup, Eski Van şehrinde dir.

3- İzdar Cami: Van Beylerbeyi İzzettin Şir Bey tarafından yaptırılmıştır. İzzettin Şir diyede anılır.

4- Kaya Çelebi Cami: 1592'de Van eşrafından Koçu Bey tarafından inşa edilmiş, aynı aileden Mahmut Ağa tarafından tamamlanmıştır.

5- Süleyman Han Camii: Van kalesi'nin üstündedir. Kanuni devrinin eseri olup Mimar Sinan tarafından yapılmıştır.

Bunların haricinde Sinaniye Camii, Kızılcamii, Abbas Ağa Camii, Askeri Camii, İskele Camii ve Abdurrahman Gazi Camilerini sayabiliriz³⁵.

³⁴ Ergünöz Akçora, a.g.e., s. 35, Evliya Çelebi, a.g.e., C.4, s. 88; Tarih Coğrafya Dünyası, C., I, S. 3, s. 189; Kültür ve Sanat Dergisi, s. 25-27.

³⁵ Ergünöz Akçora, a.g.e., s. 36; Yılmaz Öztuna, Büyük Osmanlı Tarihi, C. 10, s. 294; Kültür Sanat Dergisi, s. 19-24.

c) Van'da Bulunan Türbeler

1- Halime Hatun Türbesi: 1358 yılında İzzettin Şir Bey'in kızı Halime Hatun adına yapılmıştır. Van'a 40km. uzaklıktaki Gevaş ilçesinin tarihi mezarlığındadır.

2- Hüsrev Paşa Türbesi: Hüsrev Paşa Camii yanındadır. Mimari Abdullah Mardini'dir.

3- Miralay Tevfik Timuroğlu Türbesi: Abdurrahman Gazi Türbesi'nin yanındadır. Van'ın Timuroğlu ailesinden Miralay Tevfik Bey'e aittir.

4- Soylu Abdurrahman Gazi Türbesi: Van Kalesi'nin Kuzeydoğu ucundadır. Din Büyüklerinden Abdurrahman Gazi'ye aittir.

d) Van'daki Diğer Tarihi Yapılar

1- Konaklar: Van'daki eski bazı konak ve saraylardan bazıları şunlardır;

a) Paşa Sarayı, b) Hüseyin Ağa, c) Kadı Efendi, d) Demircioğlu, e) Candanoğlu, f) Hadım Cafer Ağa

2- Hanlar: a) Gümrük, b) Mehmet Ağa, c) Kaplan

3- Çarşılar: a) Mezigitli Çarşısı, b) Hüsrev Paşa Çarşısı

4- İmarethaneler: a) Cihan Şah, b) Hüsrev Paşa³⁶

5- Akdamar Kilisesi: Van Göl'ündeki Akdamar adasındadır. 921 yılında Kral Gogik tarafından yaptırılmıştır. Mimarı Keşiş Manuel'dir. Van'a 50km. uzaklıktadır. Bugün hala ayaktadır³⁷.

³⁶ Yılmaz Öztuna, a.g.e., s. 325.

³⁷ Ergünöz Akçora, a.g.e., s. 36.

G. VAN İLİ'NE BAĞLI İLÇELERİN KISA TARİHLERİ

Van'da bugün merkez ilçe dahil 12 ilçe vardır. Bunlar; 1) Bahçesaray, 2) Başkale, 3) Çaldıran, 4) Çatak, 5) Edremit, 6) Erciş, 7) Gevaş, 8) Gürpınar, 9) Muradiye, 10) Özalp, 11) Saray adlarını taşır.

Kısaca tarihleri ise şöyledir:

1- Merkez İlçe: toplam nüfusu (1990) 207.870 olup., bunların 153.111'i şehirde, 54.759'u ise merkeze bağlı köylerde yaşarlar³⁸.

Çok eski ve parlak bir geçmişe sahip olup I. Dünya Harbi sırasında Rusların Van'a girmesi ve Ermenilerin işgalleri sırasında tamamen yıkılmış olup Eski Van olarak bilinir. Eski Van'ın yerleşim yerleri olan mahalleleri arasında Hamdi Bey, Hatuniye, Şamran, Hafiziye, Erek, Norşin isimlerini saydığımız gibi bugün, Yeni Van yerleşimi olarak da bazılarını sayacak olursak; Abdurrahman Gazi, Selimbey, Halil Ağa, Hatuniye, Hafiziye, İskele, Cevdet Paşa, Şabaniye isimlerini verebiliriz. Bugün eski yerleşim yerlerinde tarih olarak kalan 3-5 abideden başka birşey olmamakla beraber yeni yerleşim yeri büyük bir gelişme içindedir. İlçeye Erçek, Timar bucakları bağlıdır. Yüzölçümü 2889 km²'dir³⁹.

2. Bahçesaray (Müküs): Eski adı Müküs'dür. Gevaş ilçesine bağlı bir bucak iken 19 Haziran 1987 tarih ve 3392 sayılı yasayla ilçe olmuştur. Nüfusun yoğunluğu Bahçesaray deresinin meydana getirdiği düzlüktür⁴⁰. Nüfusu 1990 sayımında 17.246 olup bunun 3.116'sı şehirde, geri kalan 14.130'u ise köylerde⁴¹.

3- Başkale (Elbak): Eski adları Elbak, Albak'tır. Osmanlılar'ın son dönemine kadar Hakkari'ye bağlı olarak kalmıştır⁴².

Yüzölçümü 2.599km²'dir. Nüfusu 1990 sayımına göre 55.597'dir. Bunun 16.418'i şehirde 39.179'u köylerde yaşarlar⁴³. İlçe toprakları ilin

³⁸ Başbakanlık D.İ.E. Nüfus Verileri.

³⁹ Yeni Rehber Ans., C. 20, s. 44; Ergünöz Akçora, a.g.e., s. 19.

⁴⁰ Ana Britanica Ans., İst., 1994, s. 148; Yeni Rehber Ans., C. 20, s. 44.

⁴¹ Başbakanlık D.İ.E. Nüfus Verileri.

⁴² Pars Tuğlacı, a.g.e., s. 47.

⁴³ Başbakanlık D.İ.E. Nüfus Verileri

en yüksek kesimlerinde İran sınırında yer alır. Ekonomisi hayvancılığa dayanır.

Van'a 112 km uzaklıktadır. Tarım alanları çok azdır. 1923 yılında ilçe olmuştur⁴⁴.

4- Çaldıran: Eskiden Muradiye'ye bağlı bir bucak olan Çaldıran 19 Haziran 1987 tarih ve 3392 sayılı yasayla ilçe yapılmıştır.

Çaldıran belediyesi 1987'de kurulmuştur⁴⁵. Nüfus (1990) toplamı 41.879 olup bunun 4.780'i ilçe merkezinde 37.099'u ilçeye bağlı köylerde yaşar. Bendi Mahi Çayı vadisinde yer alan Çaldıran Ovası ilçenin en büyük düzlüğüdür. Ekonomisi hayvancılığa dayanır⁴⁶.

5- Çatak (Şıtak): Yüzölçümü 1826 km² olup Nüfusu (1990) 21.755'dir. 4.270 kişi ilçe merkezinde geri kalan 17.485'i köylerde yaşar⁴⁷.

Başlıca geçim kaynağı hayvancılıktır. İlçenin yüksek dağları arasında sokulmuş bulunan Çatak deresi toplanma alanlarıdır. İl merkezine 82 km uzaklıktadır.

Çatak, önce Arapların sonra Bizanslıların daha sonra Selçuklular'ın sınırları içinde kalmış. Daha sonra Moğol-Timur ve Safevi hakimiyetine girmiş, 1548'de Osmanlı topraklarına katılmıştır. Eski adı "Şıtak" dır. 1865'den beri ilçe durumundadır⁴⁸.

XIX. yüzyıl sonunda 5 nahiyesi, 86 köyü vardı. Nüfusu 13.630 idi. Kaza merkezi olan "Tage" bir endüstri merkezi idi. Tage'de Zel Kalesi ile onun 6km. uzağında Ermeni azizleri (Hripsime ve Gaiane) için yapılmış kilise vardır⁴⁹.

6- Edremit: Eskiden merkez ilçeye bağlı Gümüşdere bucağı 9 Mayıs 1990 tarih ve 3644 sayılı yasa gereğince merkez bucak ve Gevaş

⁴⁴ Van Yıllığı, 1973, s. 48; Yeni Rehber Ans., C. 20, s.44.

⁴⁵ Ana Britanica, C. 8, s. 408.

⁴⁶ Başbakanlık D.İ.E. Nüfus Verileri; Yeni Rehber Ans., C. 20, s. 45.

⁴⁷ Başbakanlık D.İ.E. Nüfus Verileri.

⁴⁸ Van Yıllığı, 1973, s. 48.

⁴⁹ Pars Tuğlacı, a.g.e., s. 82.

ilçesinden (2+2) köyler eklenerek ve adı Edremit olarak değiştirilen Sarmansuyu kasabası merkez olmak üzere ilçe yapılmıştır. Belediyesi 1972'de kurulmuştur⁵⁰.

Nüfusu (1990) 13.989'dur. Bunun 3.853'ü ilçe merkezinde 10.136'sı köylerde yaşar⁵¹.

7- Erciş: Eski isimleri Arsissa, Arciş'dir. Tarih boyunca önemini korumuştur. 19. y.y. sonlarında 6 Nahiyesi ve 122 köyü vardı. O zaman Nüfusu 14.774 idi. Kaza merkezi olan "Agantz" Van'a 99km uzaklıktaydı. Nüfusu 2.179 idi.

Erciş'de bulunan Erciş Kalesi, Van Gölünde her yıl meydana gelen med-cezir yüzünden harap olmuştur⁵².

İlçenin kuzeyi dağlık, güneyi ovadır. Başlıca gelir kaynakları hayvancılık ve balıkçılıktır. Şimdiki ilçe merkezi Van Gölünden 5km içerde Suluova denilen düzlükte kurulmuştur. Arap, Bizans, Selçuklu yönetimlerinden sonra, Timur-Safevi yönetimine girmiş 1544 yılında Osmanlı hakimiyetine katılmıştır.

İl merkezine uzaklığı 95 km'dir⁵³. Yüzölçümü 2.115 km²'dir. Nüfusu (1990) 99.754 olup bunun 40.481'i ilçe merkezinde geri kalan 59.723'ü köylerde yaşar⁵⁴.

8- Gevaş (Vestan): Eski adları "Vestan" ve "Vosdan"dır. Milattan önceki zamanlardan beri yerleşim yeridir. Zeytincilik, Narcılıkla beraber, suni ipek fabrikaları vardır⁵⁵.

1548'de Osmanlı topraklarına katılmıştır. Van vilayetinin merkez sancağının kazası idi. O zamanlar 5 nahiyeye, 79 köyü vardı. 13.000 olan nüfusunun 8 bini müslüman idi⁵⁶.

⁵⁰ Ana Britanica, C. 11, S. 87.

⁵¹ Başbakanlık D.İ.E. Nüfus Verileri.

⁵² Pars Tuğlacı, a.g.e., s. 115; Şemseddin Sami, Kamusul A'lam Tıpkıbasım, Ank., 1996, C. 1, s. 99.

⁵³ Yılmaz Öztuna, a.g.e., C. 13, s. 319; Yeni Rehber Ans., C. 20, s. 45.

⁵⁴ Başbakanlık D.İ.E. Nüfus Verileri.

⁵⁵ Pars Tuğlacı, a.g.e., s. 136-137.

⁵⁶ Ergünöz Akçora, a.g.e., s. 20.

Nüfusu (1990) 32.119'dur. Bunun 9.994'ü merkezde, 22.125'i ise köylerde yaşar. Yüzölçümü 1201 km²'dir⁵⁷. İlçe merkezi Çadır Dağının kuzey eteklerinde göl kıyısının 3 km. güneyinde kurulmuştur.

Denizden yüksekliği 1770 m'dir. Nüfus daha çok orta kesimlerin dağlık olması sebebiyle göl kenarındaki ova kesiminde toplanmıştır. Tahılla birlikte hayvancılık, balcılık, peynir ve yağ en önemli gelir kaynaklarıdır. İlçenin ortasından geçen "ili çayı" sulama işlerinde faydalı olur⁵⁸.

9- Gürpınar: Osmanlılar döneminde Hakkari'ye bağlı bir kaza idi. 2 Nahiyesi 70 köyü ve 17 bin nüfusu vardı. Eski adı "Ma'muret-ul-Hamid" olup 1935 yılında ilçe durumuna gelmiştir⁵⁹.

1936 yılında Kırkgeçit bucağının olduğu yerde kurulmuş iken 1954'de kaza merkezi bugünkü yerine nakledilmiştir.

Nüfus daha çok göl kıyısındaki Ova ile Şamran suyu, Dönemeç Deresi ve güneydeki dağlar arasında bulunan vadilerde toplanmıştır.

Tahıl üretimi ve hayvancılık önemli seviyededir⁶⁰.

Yüzölçümü 4.063 km²'dir. Denizden yüksekliği 1740 m'dir. 1990 sayımına göre nüfusu 42.947 olup, bunun 3.994'ü ilçe merkezinde , geri kalan 38.953'ü ise köylerde yaşar⁶¹.

10- Muradiye (Bargiri): İlçe oluşu 1910 yılıdır. Pirrasit ve Ahurik dağları arasındaki vadinin Van gölüne bakan sırtı üzerinde kurulmuştur.

Toprakları genellikle dağlık ve engebelidir. İlçe, Sasaniler, Bizanslılar, Araplar, Moğol ve Selçuklu hakimiyetinde kalmış, 1550'lerde Osmanlı topraklarına katılmıştır. O zamanlar 8 nahiyesi ve 117 köyü vardı. Nüfusunun yarısını müslüman Türkler oluşturuyordu. Eski adları

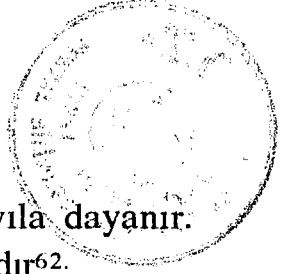
⁵⁷ Başbakanlık D.İ.E., Nüfus Verileri.

⁵⁸ 1973 Van Yıllığı, s. 64; Yeni Rehber Ans., C. 20, s. 46.

⁵⁹ 1973 Van Yıllığı, s. 69.

⁶⁰ Erginöz Akçora, a.g.e., s. 20.

⁶¹ Başbakanlık D.İ.E., Nüfus Verileri

Bargiri, Begri, Pergridir. Tarihi M.Ö. IX. ve VIII. yüzyıla dayanır. Van'ın 77 km. kuzeydoğusundadır. Bir kale ve manastırı vardır⁶².

Yüzölçümü 2596 km² olup, denizden yüksekliği 1735 m'dir. Nüfusu (1990) 40.040 olup, 11.167'si şehirde, 28.873'ü köylerde yaşar⁶³.

11- Özalp (Mahmudiye): 1869 yılında Mahmudiye adıyla bugünkü saray bucağında kurulmuştur. Ancak 1948 yılında şimdiki yerleşim yerine nakledilmiş ve ismide Özalp olmuştur⁶⁴.

İlçe tarih de Bizans, Sasani, Arap, Selçuklu ve 1555'te de Osmanlı hakimiyetinde bulunmuştur. O dönemde 5 nahiye ve 83 köyü vardı⁶⁵.

Yüzölçümü 2380 km² olup, Nüfusu (1990) 46.453'tür. 4.920'si şehirde ve 41.533'ü ise köylerde yaşar⁶⁶.

12- Saray: Eskiden Özalp'a bağlı bir bucakken 9 Mayıs 1990'da 3644 sayılı kanunla ilçe olmuştur. Belediyesi 1987'de kurulmuştur⁶⁷.

Nüfusu (1990) 17.784'dür. 2.863'ü şehirde 14.921'i köylerde yaşar⁶⁸.

⁶² 1973 Van Yıllığı, s. 75-76; Pars Tuğlacı, a.g.e., s. 251; Evliya Çelebi, a.g.e., C. 4, s. 624-626.

⁶³ Başbakanlık D.İ.E., Nüfus Verileri.

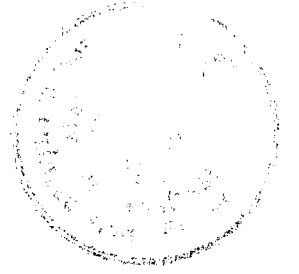
⁶⁴ Ergünöz Akçora, a.g.e., s. 21.

⁶⁵ Ergünöz Akçora, a.g.e., s. 21.

⁶⁶ Başbakanlık D.İ.E., Nüfus Verileri.

⁶⁷ Ana Britanica, C. 27, s. 169.

⁶⁸ Başbakanlık D.İ.E. Nüfus Verileri.

II. BÖLÜM

VAN İLİ İNANÇ COĞRAFYASI

A. VAN İLİ'NİN NÜFUS SEYRİ

Anadolu vilayetleri içinde nüfusu en zor analiz edilen il Vandır. Çıkarılan sonuçlar açısından da en az doğru olanı yine Van vilayetidir. Osmanlı rakamları vilayetin yalnız uzaktan düzeltilmiş olan nüfus, bilgilerini ifade etmektedir. Bununla beraber Osmanlıların Van'daki aşiretlerin kesin nüfuslarını saymada başarısız olduklarını kabul etmek gerekir¹.

Buranın çok eski yerleşim yeri olması ve birçok savaşların merkezinde bulunması dolayısıyla nüfusunda azalma ve çoğalma olmuştur.

Van merkez nüfusu 1830-1840 arasında 20 bin, 1890-1912'de 30 bin, 1927'de ise 7 bindir².

Buradaki düşüş harplerdeki kayıp ve iç isyan dolayısıyla yapılan göçlerdir. 1871 yılı Erzurum Vilayeti salnamesine göre Van sancağındaki nüfus 104.620'dir³.

1881-1893 sayımında Van'ın genel nüfus toplamı 119.860'dır. Bunun 53.469'u kadın, 66.391'i erkektir⁴.

XIX.yüzyılın sonu ve XX. yüzyılın başındaki nüfus dağılımı şöyledir:

1885'de 119.860, 1897'de 202.007, 1906'da 113.964 iken 1914'de 259.141'dir⁵.

¹ Justin Mc Carty, *Osmanlı Anadolu Topraklarındaki Müslüman ve Azınlık Nüfus*, Ankara, 1995, s. 36.

² Cem Behar, *Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye'nin Nüfusu, 1500-1927*, Ank., 1996, s. 33.

³ Ergünoğ Akçora, *a.g.e.*, s. 67.

⁴ Cem Behar, *a.g.e.*, s. 39.

⁵ Cem Behar, *a.g.e.*, s. 48.

Vital Cuinet'e göre 1890 yılında Van nüfusunun toplamı 430.000'dir⁶.

R. Sonyel'e göre 1919'da Van 582.000 nüfusa sahiptir. Mayewski'nin tuttuğu istatistiği kayıtlara göre 1899 yılında Van'da toplam olarak 40.437 ailenin yaşadığı bununda 202.185 kişi olduğu görülür. Halbuki yapılan Nüfus-u Umumi Van'ın nüfusunu 259.140 kişi gösterir⁷.

1899 Van Vilayet Salnamesine göre XX. yüzyılın sonunda Van merkez Sancağında toplam 154.999 kişi vardır⁸.

Patrikliğin istatistiklerine göre (Population Armenienne de la Turquie Avant la Guerre, Statistiques etablis par le patriarcat Armenien de Constantinople Paris-1920) 1912'de Van'ın nüfusu 350.000 olarak gösterilmiştir. Ancak Ermeni Patrikliği rakamları özet bilgilerdir. Ve aşırı derecede düşüktür⁹.

Ancak Patrikliğe ait bu bilgiler bir derleme olmayıp "Doğu Vilayetlerinde kaç Ermeni yaşardı?" sorusuna cevap arayan bir form halindedir¹⁰.

1911-1912'de (1330'da) Van'ın toplam nüfusu 509.797'dir¹¹.

1913'de Van'ın nüfusu 510.798 kişidir¹².

1905 yılında yapıp 1914'de sonuçlanan nüfus sayımına göre Van 326.933 kişidir 28 Aralık 1917'de Van, 247.172 kişidir¹³.

1919'da Van 582.000 nüfusa sahiptir¹⁴.

⁶ Vital Cuinet, *La Turquie d'Asie*, Paris 1891, C. 2, s. 636.

⁷ Justin Mc Carty, *a.g.e.*, s. 69; Salahi R. Sonyel, *Minorities And The Destruction of The Ottoman Empire*, Ank. 1993, s. 419.

⁸ Ergünöz Akçora, *a.g.e.*, s. 67.

⁹ Justin Mc Carty, *a.g.e.*, s. 46-47.

¹⁰ Justin Mc Carty, *a.g.e.*, s. 102.

¹¹ Mc Carty, *a.g.e.*, s. 102.

¹² Ergünöz Akçora, *a.g.e.*, s. 62.

¹³ Akçora, *a.g.e.*, s. 64-65.

¹⁴ Salahi R. Sonyel, *a.g.e.*; Cem Behar, *a.g.e.*, s. 61.

Bu tarihten sonra I. Cihan Harbi ve bazı olaylar sonucu nüfus düşmüş ve şu seyri takip etmiştir. 1927'de 75.329, 1935'de Hakkari ile birlikte 143.437, 1940'da Hakkari ayrıldığı için Van ili nüfusu 112.975'e düşmüş, 1945'de 127.858'e, 1950'de 115.944'e, 1955'de 175.250'ye, 1960'da 211.034'e, 1965'te 266.840'a, 1970'de 325.763'e, 1975'te 392.856'ya, 1980'de 479.833'e çıkmıştır¹⁵.

En son (1990) yapılan sayımda ise van İli'nde 637.433 kişi yaşamaktadır¹⁶.

B. GÜNÜMÜZE KADAR VAN İLİ'NİN DİNİ YAPISI

Van'ın çok eski yerleşim yeri olması, birçok medeniyet, kültür ve dinlerin burada boy göstermesine yol açmıştır. Tesbit edilebilen en eski kaynaklara göre Van'da müslümanlar, Hristiyanlar (Gregoryan, Katolik ve Protestan Ermeniler) ve Yahudiler vardır. Bu mozaik tarihden günümüze kadar gerçeğe en yakın bulanabilen belgeler ve bizzat yüzyüze yapılan görüşmelerle tespit etmeye çalıştık. Şimdi bu çalışmanın detaylarına geçelim:

1- VAN'DA YAHUDİLER

1890'da Vital Cuinet'e göre toplam 430.000 bin olan Van'ın nüfusunun 5.000'i yahudidir¹⁷.

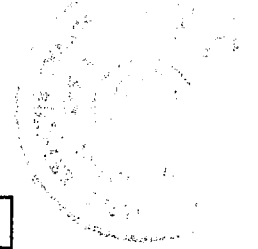
Bunun dağılımı şöyledir¹⁸:

¹⁵ 1970 Genel Nüfus sayımı-Van İli, Ankara 1970, s. 2-3; İslam Ans., Kültür ve Turizm Bakanlığı, İst., 1986, C. 13, s. 196;

¹⁶ Başbakanlık D.İ.E., Nüfus Verileri

¹⁷ Vital Cuinet, a.g.e., C. 2, s. 636.

¹⁸ Cuinet, a.g.e., C. 2, s. 690-714

Van merkez sancağında	1.000
Van merkezde	500
Merkez kazada	500
Kardigan'da	68
Çatak'da	80
Gevaş'da	59
Adilcevaz'da	74
Erciş'de	60
Bergri'de	87
Demok'da	72
Başkale'de	1.600
Muhtelif yerleşim yerlerinde	900
TOPLAM	5.000

Vital Cuinet bu ifadeleri verirken, 1881-1893 tarihinde yapılan nüfus sayımında bu bölgede hiç yahudi olmadığı bildirilmektedir¹⁹. Aynı tesbitler 1905-1906 nüfus sayımında da vardır²⁰.

Osmanlı Yahudileri genellikle şehirlidirler. Bunun tek istisnası (Anadolu'daki yahudi nüfusun %6.1'i) Van ve Diyarbakır vilayetlerinin güney kesiminde yaşarlardı. Bunlar Iraklı yahudilerin kuzey gurubu olabilirler. Bunlara ait daha geniş bir grupta Van ve Diyarbakır'ın güneyinde Musul vilayetinde yaşıyordu. 1911-1912 yıllarında (1330) yapılan nüfus sayımında Van'da 1.798 Yahudi bulunmaktaydı²¹.

1965'de yapılan nüfus sayımında Van'da toplam 91 Yahudi bulunmaktaydı. Bunun 47'si erkek, 44'ü kadındır. Bu 91 Yahudi'nin 8'i köylerde diğerleri ise şehirde yaşamaktaydılar²². Bugün bu yahudilerden hiç birisi Van İli sınırlarında bulunmayıp, İstanbul ve İsrail'e göç etmişlerdir.

¹⁹ Cem Behar, a.g.e., s. 40-41.

²⁰ Cem Behar, a.g.e., s. 56.

²¹ Mc Carty, a.g.e., s. 94-95.

²² T.C. Başbakanlık D.İ.E., Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri (Census of Population Social and Ekonomik Characteristic of Population) Ank., 1965, s. 230-231.

2- VAN'DA HRİSTİYANLAR

Tarih boyunca Van'daki Hristiyan nüfusunun çoğunu Ermeniler oluşturur. Gregoryan mezhebinden olan Ermenilerin nüfusunu batılılar ve Patrikhane fazla olarak göstermeye gayret etmişlerdir. Vilayet-i Sitte'deki nüfusun kalabalık gözükmesi kendi propagandalarına uygun geldiği için hep bu yönde karar kılmışlardır. Tarih boyunca Van'daki hristiyan nüfus seyri şöyledir:

1880 yılı için tahmin yapan patrikhaneye göre 184.000 Ermeni vardır.

1881'de yine patrikhaneye göre 188.859 Ermeni vardır. Bu rakamlarda sayımı yapan Ermeni memurlar tarafından Ermeni nüfusu fazla gösterilmiştir.

1890 yılında Osmanlı kaynaklarına göre 155.988 Ermeni mevcuttur²³.

Vital Cuinet ise aynı yıl için Van'daki toplam hristiyan nüfusunu 178.000 olarak gösterir²⁴.

Sonyel'e göre XIX. Yüzyıl sonu ile XX. yüzyılın başlarında Van'daki gayr-i müslimlerin toplamı 323.000'dir. Bunun 190.000'i Ermeni olup, 133 binini ise diğer gayr-i müslimler oluşturur²⁵.

1881-1893'de Osmanlı'da yapılan nüfus sayımına göre toplam hristiyan nüfusu 60.448'dir. Ve bunların hepsini Ermeniler oluşturur. Bunlardan 26.014'ü kadın 34.434'ü erkektir²⁶.

1965'deki nüfus sayımında Van'da toplam 9'u erkek, 2'si kadın, 11 hristiyan vardır. Bunların 2'si Gregoryan, 2'si Katolik, 1'i Ortodoks, 5'i Protestan, 1'i ise diğer hristiyan gruplardandır²⁷.

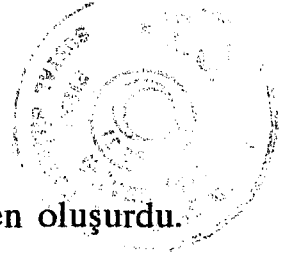
²³ Ergünöz Akçora, a.g.e., s. 60.

²⁴ Vital Cuinet, a.g.e., C. 2, s. 639.

²⁵ Salahi R. Sonyel, a.g.e., s. 419.

²⁶ Cem Behar, a.g.e., s. 40.

²⁷ Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Ank., 1965, s. 230-231.

Doğu Anadolu'daki küçük hristiyan grupları iki tipten oluşurdu. Bunlar orjinal monophysite ve orjinal Nasturi olanlardı.

Van Nasturileri dağlara sürülen Irak hristiyanlarının artıkları olup, Rum ve Roma kiliselerinin dışında tanınmamış bir kilise halinde ayrı kaldılar. Osmanlılar bunları (Mophysiteleri) Yakubi ve Süryan-i kadim olarak tanımlanmışlardır.

Anadolu hristiyanlarının nüfus kayıtlarının tutulması çok zordu. Lisan ve kültürel açıdan komşuları olan Kürt ve müslüman Araplarla yakın bağları olan bu kişiler kontrol ve sayımların yapılmasının zor olduğu bölgelerde yaşadıkları için başarı ile hayatlarını sürdürmüşlerdir.

Osmanlı İmparatorluğundaki Nasturiler, Süryaniler, Keldaniler ve Yakubilerin kesin sayıları asla bilinmemiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin nüfus sayımlarında bu grupları içeren bir liste mevcut olmamıştır.

Vital Cuinet bu gruplarla ilgili bölümlerde tahminler kullanmıştır²⁸.

1882 ve 1912 yıllarındaki Ermeni nüfusuna ait Ermeni patrikliğinin kayıtlarına göre (Population Armenienne de la Turquie Avant La Guerre, statistiques etablis par le patriarcat Armenien de Constantinople, Paris-1920) 1882 yılında Ermeni nüfusu 400.000'dir. 1912'de ise 185.000'dir²⁹.

Arşiv ve yayınlanmış kayıtlara göre Van'daki Ermeni Nüfusu³⁰

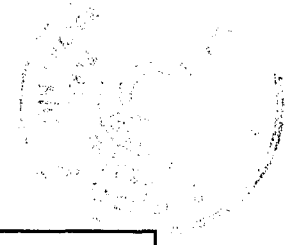
Arşiv Tarihi	Nüfus	Yayın Tarihi	Nüfus
1300 (1882-1883)	71.582	1310 (1892-1893)	55.051

Mayewski'ye göre Van'da bulunan Ermeni Nüfusu:

²⁸ Justin Mc Carty, a.g.e., s. 96-98.

²⁹ Mc Carty, a.g.e., s. 51.

³⁰ Mc Carty., a.g.e., s. 58.

Kayıtlı aile	Osmanlı kayıtlarındaki Nüfus	Ailedeki fert sayısı	6.69'luk ailedeki fert sayısına göre Ermeni nüfusu
13.607	67.792	4.98	91.031

Aile sayımlarına ilaveten diğer göstergelerde Van'daki Ermeni ve diğer hristiyanların eksik sayımını işaret etmektedir. Cuinet'e göre Van merkezde 79.998 hristiyan, 1330 (1911-1912) Nüfusu Umumi'ye göre 67.792'dir. Fark %18'dir.

1913-1914'de Van'da Rum olarak bir kişi kayıtlıdır³¹.

Yine 1330 (1911-1912)'da Van'daki toplam hristiyan nüfusu 192.901'dir. Ayrıca bu sayıma göre Van'da Papa'ya bağlı 62.400 keldani olduğu görülmektedir³².

I. Cihan harbinden önce Anadolu'da yaşayan 1,5 milyon kadar Ermeni'den 1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde 70.000 kişi kalmış, bunların çoğuda İstanbul'a göçmüş, bir kısımda Kafkasya, Amerika ve Avrupa'ya gitmişlerdir.

1927 sayımında Van'da Gregoryan Ermenilerden hiç kimse kaydedilmemiştir. İhtimaldir ki nüfus sayımından önce Doğu Anadolu'dan bu insanlar gitmişler, kalanlar ise kendilerini müslüman olarak tanımlamış ve kayıtlarda böyle geçmiştir.

Ayrıca bu sayımda Ermeniler bir etnik grup olarak tanımlanmak yerine Lisan ve İnanç (din) yönünden ele alınmıştır. Ana dili Ermenice değil de Türkçe olduğu için toplam Ermeni sayısını bulmada dil konusu rehber olamaz. Din yönünden yapılan tesbitte ise sayım listelerine Gregoryan, Protestan ve Katolik ibareleri yazılmıştır. Birinci gruptakilerin hepsi Ermeni'dir. Diğer iki grubun ise hepsi Ermeni değildir³³.

³¹ Mc Carty, a.g.e., s. 67-70; Mustafa Keskin, "Millî Mücadele Başlarken Anadolu'nun Demografik Yapısı", E.Ü. S.B.E. Dergisi, Kayseri, 1989, s. 478.

³² Mc Carty, a.g.e., s. 95-102.

³³ Mc Carty, a.g.e., s. 112-113; Veyysel Eroğlu, *Ermeni Mezalimi*, İst., 1978, s. 137 vd.

3 -VAN'DA MÜSLÜMANLAR

Anadolu'daki müslümanlar kesinlikle homojen bir etnik grup değildi. Osmanlı hükümeti müslümanlar arasında etnik farklılıklar olduğunu resmi olarak kabul etmezdi. Osmanlı nüfus kayıtlarında sadece müslümanlar vardır. Asla Türk, Kürt ve Arap diye bir ayırım yoktur. Kimin Türk, kimin Kürt olduğuna dair basit bir bilgi de bulunmaz. Sonuç olarak demografik çalışmalar sanki tek bir birleşik grup varmış, gibi müslümanlar olarak yapılmaktaydı.

Osmanlıda mecburi askerlik olduğu için, doğru kayıtlara olan ihtiyaçtan dolayı müslümanların kayıtları en iyi tutulan kayıtlardır³⁴.

1871'den itibaren müslüman nüfusa ait bilgi, belge ve veriler şöyledir:

1871 yılı Erzurum Vilayet Salnamesine göre Van sancağında 64.722 müslüman vardır³⁵.

Van vilayetinde kayıtlı müslüman nüfus³⁶:

Kaynak	Yıl	Kaynaktaki Nüfus	Düzeltilmiş Nüfus
İstanbul U. Kayıt	(*)	49.052	63.768
İstanbul U. Kayıt	(*)	52.028	67.636
Arşiv Belgesi-2	(*)	54.582	70.957
Nüfus Sayımı-2	(*)	54.582	70.957
Nüfus Sayımı-1	(*)	59.412	77.236
1313 (1895-1895) İstatistik	(*)	76.956	100.043
Arşiv Belgesi-8	1298	202.786	236.622
1330 (1907-1908) Nüfusu Umumi	1330	179.380	233.194
1330 Nüfusu Umumi	(Ø)	241.017	33.322

³⁴ Mc Carty, a.g.e., s. 8.

³⁵ Ergünöz Akçora, a.g.e., s. 67.

³⁶ Mc Carty, a.g.e., s. 36.

(*) Yılı bilinmiyor.

(Ø) Hakkari Sancağı doğru sayıldı.

1880 yılı için tahmin yapan Patrikhane 120.00 müslüman olduğunu gösterir. Yine Patrikhane 1881 yılında 113.586 müslüman bulunduğunu, 1890 yılında ise 282.682 kişinin müslüman olduğunu bildirir. Yine 1890 yılı için "Lloyd" 115.000 müslüman bulunduğunu haber verir³⁷.

Vital Cuinet ise 1890 yılı için 241.000 müslüman bulunduğunu bildirir³⁸.

Cuinet'e yakın bir bilgiyi de Salahi R. Sonyel yazar. Ona göre XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyıl başı itibariyle Van'da 259.000 müslümanın varlığı sözkonusudur³⁹.

1878'den 1914'e kadar Van'daki müslüman nüfusun cetveli şöyledir⁴⁰:

Hicri	Miladi	Nüfus
1295	1878	105.686
1296	1878-1879	106.559
1297	1879-1880	107.439
1298	1880-1881	108.327
1299	1881-1882	109.222
1300	1882-1883	110.125
1301	1883-1884	111.035
1302	1884-1885	111.952
1303	1885-1886	250.895 (*)
1304	1886-1887	252.968
1305	1887-1888	255.058
1306	1888-1889	257.166
1307	1889-1890	259.291
1308	1890-1891	261.434
1309	1891-1892	263.594
1310	1892-1893	265.772
1311	1893-1894	267.969

³⁷ Ergünöz Akçora, a.g.e., s. 60.

³⁸ Cuinet, a.g.e., C. 2, s. 636.

³⁹ Salahi R. Sonyel, a.g.e., s. 419.

⁴⁰ Mc Carty, a.g.e., s. 40.

*) 1303 (1885-1886) yılından itibaren Hakkari İli'nin nüfusu Van'ın nüfusuna dahil edilmiştir.

1312	1894-1895	270.183
1313	1895-1896	272.416
1314	1896-1897	274.667
1315	1897-1898	276.936
1316	1898-1899	279.225
1317	1899-1900	281.532
1318	1900-1901	283.859
1319	1901-1902	286.204
1320	1902-1903	288.569
1321	1903-1904	290.954
1322	1904-1905	293.358
1323	1905-1906	295.783
1324	1906-1907	298.227
1325	1907-1908	300.691
1326	1908-1909	303.176
1327	1909-1910	305.681
1328	1910-1911	308.207
1329	1911	310.754
1330	1911-1912	313.322
1331	1912-1913	315.911
1332	1913-1914	318.522

28 Aralık 1917 tarihinde Halil Bey Hariciye Nazırının Ahmet Nesimi Bey'e verdiği istatistiği bilgide Van'da (Hakkari hariç) 179.380 müslüman olduğu yazılıdır⁴¹.

Aynı yıl için Patrikliğe göre Van'da 122.000 müslüman vardır. Osmanlı kayıtlarında ise 179.380 kişi vardır. Osmanlının düzeltilmiş nüfusunda bu rakam 270.518'dir.

Şurası bilinmelidir ki Patrikliğin ve diğer gayr-i müslim dini otoritelerin müslüman nüfusu sayma imkanları yoktu. Buna ilaveten Osmanlı rakamlarında kabul etmeyi reddediyorlardı. Ve onların nüfus rakamları sadece tahmine dayanıyordu.

⁴¹ Ergünöz Akçora, a.g.e., s. 65; M. Keskin, a.g.d. s. 478.

Patrikliğin istatistiklerine göre 1912 yılında Van'da (Population Armenienne de la Turquie Avant la guerre, statistiques etablis par le patriarchat Armenien de Constantinople, Paris 1920) müslüman nüfusu ve dağılımı şöyledir:

47.000 Türk, 32.000 Sabit Kürt, 40.000 göçebe Kürt olmak üzere toplam 119.000'dir⁴².

Doğuda görevli konsoloslar ve gezginlerin Van ili için değişik tarihlerde verdiği müslümanların rakamları şöyledir. Bunlar sadece tahmini rakamlardır⁴³.

1. Erzurum'daki İngiliz konsolosu G. Taylor'a göre 1868'de Van'da 17.000 müslüman vardır (Travels in Kürdistan JRAS XXXV London-1868)

2. Mayewski 1889'da 2 bin ailenin, dolayısıyla (2.000x6,9 = 13.800) müslüman olduğunu tahmin eder.

3. 1835'de Van'da İngiliz konsolosu olarak bulunan I. Brant şehir ahalisini teşkil eden 7.000 ailenin 5.000'inin müslümanlara ait olduğunu bununda yaklaşık 35.000 olduğunu belirtir. (Notes of a Journey through apart of Kürdistan JRAS, 1840x403).

4. 1839'da Van'ı ziyaret eden Charles Texier (Destription de l' Armenie La Perse et la mesopotamie, 2. Kısım, Paris-1852, s. 18) nüfusun 50.000 olduğunu bunun bir kısmının müslüman olduğunu bildirir.

5. Xavier Hommaire de Hell (Voyage en Turquie et en Perse, Paris 1855, C. III, s. 509-513)'de 1846'da Van'daki 2.000 evin yarısının müslüman olduğunu belirtir.

6. 1882 tarihli Osmanlı istatistiklerinde (Stanford J. show ve Ezel Kural Shaw, History of the ottoman Empire and modern Turkey, Cambridge Üniversty Press, 1977, C. II, s. 201). Van'ın nüfusu 51.149

⁴² Mc Carty, a.g.e., s. 46-49.

⁴³ İslam Ans., C. 13, s. 201 vd.

olarak gösterilmektedir. Ancak bunun %36'sının (18.413) müslüman nüfusu teşkil ettiğini belirtir.

7. Lynch 1898'de şehrin 30.000 olan nüfusunun 1/3'ünün müslüman olduğunu söyler.

1881-1893 nüfus sayımında 27.455 kadın, 31957 erkek olmak üzere toplam 59.412 müslüman varlığından da söz edilir⁴⁴.

1965'deki verilere göre⁴⁵ Van'da 142.389'u erkek, 124.348'i kadın olmak üzere toplam 266.737 müslüman vardır.

Van ili'nin günümüz inanç yapısı ise tablolar halinde ileride gösterilecektir.

⁴⁴ Cem Behar, a.g.e., s. 55. Cem Behar, a.g.e., s. 55.

⁴⁵ Başbakanlık D.İ.E. Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri
Ankara, 1965, s. 230.

C. VAN İLİNE BAĞLI YERLEŞİM YERLERİNİN DİNİ YAPISI(*)

1- Van Merkez İlçe

Yerleşim Birimi	Toplam Nüfusu	MÜSLÜMANLAR						Gayri Müslim
		Hanefî	%	Şâfiî	%	Alevî	%	
Şehir	153.111	53.111	35	100.000	65	-	-	-
Alabayır (Everek)	723	12	2	711	98	-	-	-
Aşağı Gölalan	793	9	1	784	99	-	-	-
Aşut (Pağanis)	364	-	-	364	100	-	-	-
Bakraçlı (Yedikilise)	1.071	221	21	850	79	-	-	-
Beşçatak (Eskipak)	398	-	-	398	100	-	-	-
Beyüzümü (Şahbağı)	2.512	2.512	100	-	-	-	-	-
Bostaniçi (Sihke)	2.499	2.499	100	-	-	-	-	-
Çobanoğlu	299	299	100	-	-	-	-	-
Değirmenköy	720	720	100	-	-	-	-	-
Deretüstü (Anzav)	270	-	-	270	100	-	-	-
Gölyazı (Mihginir)	298	-	-	298	100	-	-	-
Gövelek (Ermanis)	1.009	9	1	1.000	99	-	-	-
Kalecik	494	-	-	494	100	-	-	-
Karpuzalanı (Zırvandanis)	826	190	23	636	77	-	-	-
Kavuncu (Çoravanis)	769	9	1	760	99	-	-	-
Kevenli (Şuşanis)	460	-	-	460	100	-	-	-
Kıratlı (Lamizgirt)	635	635	100	-	-	-	-	-
Köşebaşı (Faruk)	414	-	-	414	100	-	-	-
Kurubaş	1.123	23	2	1.100	98	-	-	-
Sarmaç (Kopanis)	230	-	-	230	100	-	-	-
Taşkonak (Kasrik)	325	-	-	325	100	-	-	-
Fırçek (BM)	2.380	20	1	2.360	99	-	-	-
Ağzakara	853	-	-	853	100	-	-	-
Aktaş	545	-	-	545	100	-	-	-
Aritoprak (Zeranis)	786	-	-	786	100	-	-	-
Aşağıçiftli (A. Poğazık)	295	-	-	295	100	-	-	-

(*) Parantez içindeki isimler eski isimdir.

(BM) Bucak Merkezi

Aşağı Gölalan	323	-	-	323	100	-	-	-
Baklatepe (Hinoköy)	734	-	-	734	100	-	-	-
Çalımlı (Aranik)	545	-	-	545	100	-	-	-
Çomaklı (Nabat)	333	-	-	333	100	-	-	-
Dibekli	623	-	-	623	100	-	-	-
Gedclova	221	-	-	221	100	-	-	-
Ilıkaynak (Çermik)	752	-	-	752	100	-	-	-
Karagündüz	1.233	333	27	700	73	-	-	-
Karakoç (Limköy)	1.023	403	40	620	60	-	-	-
Kaymaklı (Kürdivan)	919	-	-	919	100	-	-	-
Kozluca	317	-	-	317	100	-	-	-
Ortanca (Siyavan)	1.807	57	3	1.750	97	-	-	-
Yalınagaç (Adıyaman)	750	-	-	750	100	-	-	-
Yatıksirt (Mendan)	827	-	-	827	100	-	-	-
Y. Gölalan (Y. Espisat)	515	-	-	515	100	-	-	-
Y. Güneyce (Y. Mezruk)	222	-	-	222	100	-	-	-
Gedik Bulak (BM) (Canik)	1.490	90	6	1.400	94	-	-	-
Adıgizel	588	-	-	588	100	-	-	-
Ağartı (Ayanis)	276	-	-	276	100	-	-	-
Akçaören (Akçaveran)	315	-	-	315	100	-	-	-
Akçift	244	-	-	244	100	-	-	-
Alaköy	1.109	1109	100	-	-	-	-	-
Arisu (Almasat)	325	-	-	325	100	-	-	-
Atmaca (Havins)	410	-	-	410	100	-	-	-
Bağdaşan	417	317	76	100	24	-	-	-
Çakırbey	558	503	90	55	10	-	-	-
Çitören (Harabe)	618	-	-	618	100	-	-	-
Çolpan (Panzköy)	360	-	-	360	100	-	-	-
Dağönü (İririn)	727	-	-	727	100	-	-	-
Değirmenönü (Erdeviz)	220	-	-	220	100	-	-	-
Derebey	561	-	-	561	100	-	-	-
Dibekdüzü (Anavank)	311	-	-	311	100	-	-	-
Dilimli (Hareşit)	695	-	-	695	100	-	-	-
Ermışler (Mirak)	1.422	12	1	1.410	99	-	-	-
Esenpınar (Norovanis)	380	-	-	380	100	-	-	-
Göllü	270	-	-	270	100	-	-	-
Günstünler (Şeyhkaya)	197	-	-	197	100	-	-	-

Güvençli (Koçeni)	953	3	-	950	100	-	-	-
Halkalı (Hiçiş)	630	-	-	630	100	-	-	-
Hıdırköy	464	-	-	464	100	-	-	-
Karağaç	286	-	-	286	100	-	-	-
Kasınoğlu	711	711	100	-	-	-	-	-
Kelle	100	100	100	-	-	-	-	-
Koçköy	411	411	100	-	-	-	-	-
Kolsatan	160	160	100	-	-	-	-	-
Kumluca (Norşin)	520	-	-	520	100	-	-	-
Meydancık	252	252	100	-	-	-	-	-
Mollakasım	211	211	100	-	-	-	-	-
Ocaklı (Kömköy)	426	-	-	426	100	-	-	-
Otluca (Şeyhayne)	217	-	-	217	100	-	-	-
Özkaynak (Bayrek)	338	-	-	338	100	-	-	-
Özyurt	172	172	100	-	-	-	-	-
Pirgarip	726	-	-	726	100	-	-	-
Sağlamtaş (Ekice)	265	-	-	265	100	-	-	-
Satibey	211	-	-	211	100	-	-	-
Şahgeldi	361	-	-	361	100	-	-	-
Tabanlı (Sorsurat)	191	-	-	191	100	-	-	-
Tevekli (Zekter)	149	-	-	149	100	-	-	-
Topaktaş (Mermi)	499	-	-	499	100	-	-	-
Yaylıyaka (Adır)	1.025	12	1	1.013	99	-	-	-
Yemlice (Zorava)	195	-	-	195	100	-	-	-
Yeniköşk	352	352	100	-	-	-	-	-
Yeşilsu	784	784	100	-	-	-	-	-
Yumrutepe	487	487	100	-	-	-	-	-
TOPLAM	207.870	66.655	32	141.215	68	-	-	-

2- Bahçesaray İlçesi

Yerleşim Birimi	Toplam Nüfusu	MÜSLÜMANLAR						Gayri Müslim
		Hanefî	%	Şâfiî	%	Alevî	%	
Şehir Merkezi	3.116	110	4	3.006	96	-	-	-
Akyayla (Komas)	890	-	-	890	100	-	-	-
Altındere (Arınc)	852	-	-	852	100	-	-	-
Altıntaş	493	-	-	493	100	-	-	-
Bağcılar (Kıcav)	887	-	-	887	100	-	-	-
Cevizlibelen (Kisor)	1.157	-	-	1.157	100	-	-	-
Çatbayır (Arıncık)	1.394	12	1	1.382	99	-	-	-
Çömlekçi (Namkas)	728	-	-	728	100	-	-	-
Doğanyayla (Arvas)	806	-	-	806	100	-	-	-
Elmayaka (Sipkas)	1.230	22	2	1.208	98	-	-	-
Güneyyamaç (Timrisuheruj)	1.495	18	1	1.477	99	-	-	-
Kaşıkcılar (Nuvis)	798	-	-	798	100	-	-	-
Paşaköy (Perinkas)	214	-	-	214	100	-	-	-
Ulubeyli (Abduvan)	867	-	-	867	100	-	-	-
Ünlüce (Mezreşeyhan)	908	-	-	908	100	-	-	-
Yaşlıkavak (Tinisizisar)	592	-	-	592	100	-	-	-
Yaylakonak (Taramak)	819	-	-	819	100	-	-	-
TOPLAM	17.246	162	1	17.084	99	-	-	-

3- Başkale İlçesi

Yerleşim Birimi	Toplam Nüfusu	MÜSLÜMANLAR						Gayri Müslim
		Hanefî	%	Şâfiî	%	Alevî	%	
Şehirmerkezi	16.418	418	3	16.000	97	-	-	-
Açıkbaşlı (Harunabat)	150	-	-	150	100	-	-	-
Akçalı (Sevkan)	457	-	-	457	100	-	-	-
Aşağıküme (Aşağıkiran)	170	-	-	170	100	-	-	-
Aşalan (Melkova)	524	-	-	524	100	-	-	-
Aydemir (Berekilik)	770	-	-	770	100	-	-	-
Azıklı (Bazköy)	784	-	-	784	100	-	-	-
Barış (Soran)	737	-	-	737	100	-	-	-
Belencik (Vast)	341	-	-	341	100	-	-	-
Beşocak (Soravan)	121	-	-	121	100	-	-	-
Çakırdöğün (Akinis)	398	-	-	398	100	-	-	-
Çaldıran	870	-	-	870	100	-	-	-
Dereciçi (Sıkyanış)	261	-	-	261	100	-	-	-
Deringeçit (Şarünis)	345	-	-	345	100	-	-	-
Ekecek (Balyan)	1.504	-	-	1.504	100	-	-	-
Erek (Arakköy)	467	-	-	467	100	-	-	-
Erkonağı (Avzan)	155	-	-	155	100	-	-	-
Esenyamaç (Haşkan)	1.622	22	1	1.600	99	-	-	-
Gedipbaşı (Çuhköy)	517	-	-	517	100	-	-	-
Güroluk (Elelyan)	459	-	-	459	100	-	-	-
Hasanbey	586	-	-	586	100	-	-	-
Ilıcak (Hozi)	1.129	-	-	1.129	100	-	-	-
Işıklı (Ömerhalan)	163	-	-	163	100	-	-	-
Kavurgalı (Haretin)	355	-	-	355	100	-	-	-
Keçilioba (Halkan)	119	-	-	119	100	-	-	-
Koçdağı (Halkova)	455	-	-	455	100	-	-	-
Kovalıpınar (Hacesur)	393	-	-	393	100	-	-	-
Köprütağı (Hokan)	917	-	-	911	100	-	-	-
Mahmudabat	305	-	-	305	100	-	-	-
Oğulveren (Kırvanis)	947	-	-	947	100	-	-	-
Ortayol (İrisan)	882	-	-	882	100	-	-	-
Öncüler (Atis)	515	-	-	515	100	-	-	-
Örencik (Horababaşka)	322	-	-	322	100	-	-	-

Örenkale (Pizan)	749	9	1	740	99	-	-	-
Sallidere (Hanculis)	444	-	-	444	100	-	-	-
Savaşköy (Terova)	728	-	-	728	100	-	-	-
Tınazlı (Şahmanis)	186	-	-	186	100	-	-	-
Yolmaçayır (Karabilyan)	638	-	-	638	100	-	-	-
Yukarıdallı (Y. çevrebir)	101	-	-	101	100	-	-	-
Yukarıdarıca (Y. Kosni)	427	-	-	427	100	-	-	-
Y. Dikmen (Y. Bernevaz)	886	-	-	886	100	-	-	-
Albayrak (B.M.) (Derköy)	1.079	-	-	1.079	100	-	-	-
Atlılar (Espistan)	674	-	-	674	100	-	-	-
Bilgeç (Kanires)	844	-	-	844	100	-	-	-
Gögrüpek (Hanik)	1.198	-	-	1.198	100	-	-	-
Bölekli (Haşenyan)	488	-	-	488	100	-	-	-
Büklümdere (İringani)	771	-	-	771	100	-	-	-
Esmepınar (Kanisipi)	1.075	-	-	1.075	100	-	-	-
Gelenler (Kireto)	1.429	1.029	72	420	28	-	-	-
Güleçler (Enbi)	743	-	-	743	100	-	-	-
Güvendik Elezi	911	-	-	911	100	-	-	-
Kızılca	610	-	-	610	100	-	-	-
Kocaköy (Karaçıyan)	392	-	-	392	100	-	-	-
Konuksaray (Nobrin)	155	-	-	155	100	-	-	-
Ortayazı (Mijingirt)	651	-	-	651	100	-	-	-
Ömerdağı (Gulik)	482	-	-	482	100	-	-	-
Özpınar (Elbis)	848	-	-	848	100	-	-	-
Saçan	664	-	-	664	100	-	-	-
Tahl (Aşkitan)	871	-	-	871	100	-	-	-
Uğurlu (Behlesan)	780	-	-	780	100	-	-	-
Yanal (Soradır)	728	-	-	728	100	-	-	-
Yavuzlar (Tağık)	804	-	-	804	100	-	-	-
Yurtepe (Pars)	1.083	-	-	1.083	100	-	-	-
TOPLAM	55.597	1.478	3	54.119	97	-	-	-

4- Çaldıran İlçesi

Yerleşim Birimi	Toplam Nüfusu	MÜSLÜMANLAR						Gayri Müslim
		Hanefî	%	Şâfiî	%	Alevî	%	
Şehir Merkezi	4.780	780	6	4.000	94	-	-	-
Akbaşak (Komakollu)	400	-	-	400	100	-	-	-
Alakaya (Giresor)	892	-	-	892	100	-	-	-
Alikelle	740	-	-	740	100	-	-	-
Altıyol (Haçan)	1.035	-	-	1.035	100	-	-	-
Aşağıcanak (A. Kurtikan)	679	-	-	679	100	-	-	-
Aşağıdikme	496	-	-	496	100	-	-	-
A. Gülderen (A. Nazırova)	732	-	-	732	100	-	-	-
A. Kuyucak (A. Sarıneç)	288	-	-	288	100	-	-	-
A. Mutlu (A. Şerefhane)	278	-	-	278	100	-	-	-
A. Yanıktaş (A. Saragöl)	521	21	4	500	96	-	-	-
Avcıbaşı (Seğiren)	354	-	-	354	100	-	-	-
Ayrancılar (Devтіrs)	323	-	-	323	100	-	-	-
Başegmez (Avasor)	690	70	10	620	90	-	-	-
Beydoğın (Şehsucu)	721	100	14	621	86	-	-	-
Bezirhane	178	-	-	178	100	-	-	-
Buğulukaynak (Dergezın)	338	-	-	338	100	-	-	-
Burçakalan (Aşigeran)	801	-	-	801	100	-	-	-
Çayırköy	268	-	-	268	100	-	-	-
Çubuklu	1.009	-	-	1.009	100	-	-	-
Demircik (Mihibaba tırşığı)	227	-	-	227	100	-	-	-
Direkli	725	-	-	725	100	-	-	-
Doyumalan (Niçirvan)	376	-	-	376	100	-	-	-
Erginler (Bisiköy)	559	9	2	550	98	-	-	-
Evciler (Yekmal)	449	-	-	449	100	-	-	-
Gülyolu (Komaoso)	300	-	-	300	100	-	-	-
Güngören (Diroköy)	921	-	-	921	100	-	-	-
Hangediği (Hocişatun)	1.103	-	-	1.103	100	-	-	-
Hanköy	663	-	-	663	100	-	-	-
İncealan (Hevidan)	562	-	-	562	100	-	-	-
İsmail Baba	437	-	-	437	100	-	-	-
Kalkandelen (Bişerağa)	318	-	-	318	100	-	-	-

Karadulda (Keçan)	882	-	-	882	100	-	-	-
Kılavuz (Şeyh haydar)	158	-	-	158	100	-	-	-
Kilimli (Metkuli)	841	-	-	841	100	-	-	-
Koçovası (İlaçantırşığı)	498	-	-	498	100	-	-	-
Kurtoğlan	354	-	-	354	100	-	-	-
Kuşkunkıran (Nampariz)	752	15	2	737	98	-	-	-
Osmanlı	773	-	-	773	100	-	-	-
Salhane	1.020	-	-	1.020	100	-	-	-
Sarıçimen (Navru)	593	93	6	500	94	-	-	-
Sarıhamam (Çaçur)	491	-	-	491	100	-	-	-
Sellik	464	-	-	464	100	-	-	-
Serpmetaş (Keles)	199	-	-	199	100	-	-	-
Soğuksu (Uzunyol)	1.351	51	4	1.300	96	-	-	-
Sungur (Şeref bey)	213	-	-	213	100	-	-	-
Tekindere (Espireş)	797	-	-	797	100	-	-	-
Temrenli (Kaçak)	207	-	-	207	100	-	-	-
Toprakseven (Sityakut)	503	-	-	503	100	-	-	-
Umuttepe (Sint)	952	-	-	952	100	-	-	-
Üçgözler (Kaşım)	432	-	-	432	100	-	-	-
Yağıbasan (Kaymaz)	561	-	-	561	100	-	-	-
Yassitepe (Korkirik)	380	-	-	380	100	-	-	-
Yaykılıç (Gölesor)	739	20	3	719	97	-	-	-
Yeniyaka (Kabık)	165	-	-	165	100	-	-	-
Y. Çanak (Y. Kurtikan)	377	-	-	377	100	-	-	-
Y. Dikme	608	-	-	608	100	-	-	-
Y. Gülderen (Y. Nazarova)	648	-	-	648	100	-	-	-
Y. Kuyucak (Y. Sarınc)	651	-	-	651	100	-	-	-
Y. Mutlu (Y. Şerefhane)	185	-	-	185	100	-	-	-
Y. Sağmallı (Y. Noşar)	879	-	-	879	100	-	-	-
Y. Yanıktaş (Y. Sengöl)	1.154	54	5	1.100	95	-	-	-
Yuvacık (Takız)	232	-	-	232	100	-	-	-
Yücclen (Şehrümi)	1.018	-	-	1.018	100	-	-	-
Zülfübulak (Şeytanova)	639	-	-	639	100	-	-	-
TOPLAM	41.879	1.213	3	40.666	97	-	-	-

5- Çatak İlçesi

Yerleşim Birimi	Toplam Nüfusu	MÜSLÜMANLAR						Gayri Müslim
		Hanefî	%	Şâfiî	%	Alevî	%	
Şehir merkezi	4.270	250	6	4.020	94	-	-	-
Ağaçlık (Avzimi)	414	-	-	414	100	-	-	-
Akçabük (Kömüran)	1.368	-	-	1.368	100	-	-	-
Alacayar (Berho)	1.393	-	-	1.393	100	-	-	-
A. Narlıca	264	-	-	264	100	-	-	-
Bilgi (Kakan)	969	-	-	969	100	-	-	-
Boyunpınar (Karısan)	373	-	-	373	100	-	-	-
Çılga (Çiçan)	305	-	-	305	100	-	-	-
Eliaçuk (Hasis)	453	-	-	453	100	-	-	-
Işınlı (Arkanis)	283	-	-	283	100	-	-	-
Kaçıt	719	-	-	719	100	-	-	-
Kayaboğaz (Görendaş)	922	-	-	922	100	-	-	-
Korulu (İninis)	939	-	-	939	100	-	-	-
Onağlı (Kotis)	701	-	-	701	100	-	-	-
Sözveren (Rüknan)	940	-	-	940	100	-	-	-
Teknecik (Gevilan)	498	-	-	498	100	-	-	-
Toyga (Halifan)	408	-	-	408	100	-	-	-
Uzuntekne (Kalınemiran)	818	-	-	818	100	-	-	-
Y. Narlıca (Daninisiltülya)	559	-	-	559	100	-	-	-
Narlı (B.M.) (Giresor)	576	-	-	576	100	-	-	-
Andiçen (Gelahi) ***	0	-	-	-	-	-	-	-
Atlıhan (Çelikan)	661	-	-	661	100	-	-	-
Dalbastı (Humar)	640	-	-	640	100	-	-	-
Dokundam (Ürükköy)	250	-	-	250	100	-	-	-
Konalga (Martanis)	981	-	-	981	100	-	-	-
Övecek (Fehinis)	986	-	-	986	100	-	-	-
Sırmalı (Alakan)	588	-	-	588	100	-	-	-
Sugeldi	477	-	-	477	100	-	-	-
TOPLAM	21.755	250	1	21.505	99	-	-	-

*** Köyün tüzel kişiliği devam etmekte olup nüfus bulunmamaktadır.

6- Edremit İlçesi

Yerleşim Birimi	Toplam Nüfusu	MÜSLÜMANLAR						Gayri Müslim
		Hanefî	%	Şâfiî	%	Alevî	%	
Şehir merkezi	3.853	2.500	65	1.353	35	-	-	-
Andaç (Mars)	1.018	18	2	1.000	98	-	-	-
Ayazpınar (Siverek)	319	-	-	319	100	-	-	-
Bakacak	449	-	-	449	100	-	-	-
Bakımlı (Şihanikom)	1.375	7	1	1.368	99	-	-	-
Çayırbaşı (Keravanis)	482	-	-	482	100	-	-	-
Dilkaya (Horkum)	824	-	-	824	100	-	-	-
Doğanlar	545	-	-	545	100	-	-	-
Dönemeç (Engil)	940	5	1	935	99	-	-	-
Elmalık (Zivistan)	937	295	31	462	69	-	-	-
Enginsu (Hareganis)	586	-	-	586	100	-	-	-
Gölkaşı (Meşgeldek)	1.112	12	-	1.110	100	-	-	-
Kıyıcak (Suvartan)	368	-	-	368	100	-	-	-
Köprüler (Gemköy)	816	816	100	-	-	-	-	-
Köşkköy (Gemköy)	365	-	-	365	100	-	-	-
TOPLAM	13.989	3.643	26	10.346	74	-	-	-

7- Erciş İlçesi

Yerleşim Birimi	Toplam Nüfusu	MÜSLÜMANLAR						Gayri Müslim
		Hanefî	%	Şâfiî	%	Alevî	%	
Şehir Merkezi	40.481	15.000	37	24.481	63	-	-	-
Ağaçören (Partaş)	250	-	-	250	100	-	-	-
Ağırkaya (Üstekar)	239	-	-	239	100	-	-	-
Aksakal (Babazenk)	180	-	-	180	100	-	-	-
A. Işıklı (A. İrsat)	517	117	23	400	77	-	-	-
Bayramlı (Aksaraf)	1.113	113	10	1.000	90	-	-	-
Çakırbey	347	200	58	147	42	-	-	-
Çatakıbi (Zortul)	707	7	1	700	99	-	-	-
Çelebibağı (B.M.)	4.356	4.000	92	356	8	-	-	-
Dinlence (Pertek)	624	24	4	600	96	-	-	-
Doğancı	343	2	1	341	99	-	-	-
Doluca (Ahis)	735	5	1	730	99	-	-	-

Evbeyli (Kelle)	422	-	-	422	100	-	-	-
Gergili (Tendürek)	269	-	-	269	100	-	-	-
Görtüslü (Anzav)	945	45	5	900	95	-	-	-
Hasanabdal	620	120	19	500	81	-	-	-
Haydarbey	789	189	24	600	74	-	-	-
İkizçalı (Komar)	377	77	20	300	80	-	-	-
İşbaşı (Karakilise)	565	-	-	565	100	-	-	-
Karatavuk (Cütgah)	1.640	10	1	1.630	99	-	-	-
Kasımbağı	453	453	100	-	-	-	-	-
Kırkdeğirmen (Kenzek)	788	-	-	788	100	-	-	-
Kördoğan	704	4	1	700	99	-	-	-
Köycük (Kerh)	551	-	-	551	100	-	-	-
Mağaraköy	474	4	1	470	99	-	-	-
Nişancı (Karamilik)	454	-	-	454	100	-	-	-
Sabanbüken (Kızılkilise)	101	-	-	101	100	-	-	-
Söğütü	667	600	90	67	10	-	-	-
Şehirpazar	547	-	-	547	100	-	-	-
Taşkapı (Şorköy)	557	7	1	550	99	-	-	-
Tekler (Gürgüs)	971	350	36	621	64	-	-	-
Ulupamir	1.358	1.300	96	58	4	-	-	-
Yalıdam (Yakmalkilise)	451	451	100	-	-	-	-	-
Yılanlı	210	210	100	-	-	-	-	-
Yörelî (Zorava)	81	-	-	81	100	-	-	-
Y. Işıklı (Y. İrsat)	2.829	829	29	2.000	71	-	-	-
Yünören (Harhus)	243	-	-	243	100	-	-	-
Delicay (B.M.) (Kertis)	796	300	38	496	62	-	-	-
A. Çökek (A. Ezik)	1.326	26	2	1.300	98	-	-	-
A. Göze	601	-	-	601	100	-	-	-
A. Kozluca	983	200	20	783	80	-	-	-
Derimevi	346	-	-	346	100	-	-	-
Ergüçü (Kızılkilise)	437	-	-	437	100	-	-	-
Hacıkaş	559	159	28	400	72	-	-	-
Hocaali	588	-	-	588	100	-	-	-
Kadirasker	794	-	-	794	100	-	-	-
Keklikova (Soskun)	1.775	200	11	1.575	89	-	-	-
Kızılören	432	232	54	200	46	-	-	-
Koçköprü	537	137	16	400	74	-	-	-

Payköy	1.161	1.161	100	-	-	-	-	-
Salmanağa	931	131	14	800	86	-	-	-
Topraklı (Hakiköy)	972	73	7	900	93	-	-	-
Yankıtepe (Sorisolun)	703	3	-	700	100	-	-	-
Kocapınar (Ağıl) (B.M.)	3.241	241	7	3.000	93	-	-	-
Abdalmezrası	792	300	38	492	62	-	-	-
Akbaş	492	-	-	492	100	-	-	-
A. Akçagedik (A. Hirişo)	245	-	-	245	100	-	-	-
Bozyaka (Hasova)	510	-	-	510	100	-	-	-
Bucakönü (Behlül)	854	4	-	850	100	-	-	-
Çataltepe (Şıhlar)	188	88	47	100	53	-	-	-
Çetintaş (Zorova)	339	-	-	339	100	-	-	-
Çobandüzü (Espisinek)	653	-	-	653	100	-	-	-
Çubuklu (Maçaris)	763	-	-	763	100	-	-	-
Derekent	359	-	-	359	100	-	-	-
Duracak (Karacello)	115	-	-	115	100	-	-	-
Düvenci (Tavladr)	1.082	-	-	1.082	100	-	-	-
Ekiciler (Sivek)	267	-	-	267	100	-	-	-
Gedikdibi (Muyköy)	571	-	-	571	100	-	-	-
Gökoğlan	359	159	44	200	56	-	-	-
Gözütok (Pabuşgin)	462	-	-	462	100	-	-	-
Gümüşoluk (Y. Şikeftikan)	183	-	-	183	100	-	-	-
Karlıyayla (Erbizonk)	1.750	5	-	1.745	100	-	-	-
Kayaboyun (Hazara)	533	533	6	500	94	-	-	-
Kekiksırtı (Çölkertiş)	107	-	-	107	100	-	-	-
Kırkpınar (Çilkani)	267	-	-	267	100	-	-	-
Ortayayla (Zevik)	693	-	-	693	100	-	-	-
Pınarlı (Haçrof)	1.266	6	-	1.260	100	-	-	-
Şerefli	318	318	100	-	-	-	-	-
Taşevler (Tonduros)	382	50	13	332	87	-	-	-
Taşlıçay (Paniköy)	769	-	-	769	100	-	-	-
Uncular (Karakilise)	1.065	12	1	1.053	99	-	-	-
Yetişen (Varkos)	225	-	-	225	100	-	-	-
Yoldere (Ekrek)	543	-	-	543	100	-	-	-
A. Akçagedik	462	-	-	462	100	-	-	-
Erliş İlçesi Toplamı	99.754	38.435	39	61.319	61	-	-	-

8- Gevaş İlçesi

Yerleşim Birimi	Toplam Nüfusu	MÜSLÜMANLAR						Gayri Müslim
		Hanefî	%	Şâfiî	%	Alevî	%	
Şehir Merkezi	9.994	494	5	9.500	95	-	-	-
Abalı (Kese)	1.067	-	-	1.067	100	-	-	-
Aladüz (Piltıms)	612	-	-	612	100	-	-	-
Altınsaç (Kenzek)	196	-	-	196	100	-	-	-
Anaköy (Horotis)	935	-	-	935	100	-	-	-
Atalan	644	-	-	644	100	-	-	-
Aydınocak (Şatvan)	1.463	-	-	1.463	100	-	-	-
Bağlama (Poğan)	550	-	-	550	100	-	-	-
Dağyöre (İliköy)	405	-	-	405	100	-	-	-
Daldere (Karkar)	1.182	-	-	1.182	100	-	-	-
Değirmitaş (Engelör)	374	-	-	374	100	-	-	-
Dereağzı (İşkirt)	1.011	-	-	1.011	100	-	-	-
Dilmetaş (Hacıziye)	480	-	-	480	100	-	-	-
Dokuzagaç	874	-	-	874	100	-	-	-
Göründü (Mihrapit)	830	-	-	830	100	-	-	-
Gündoğan (Ayıköy-Hırc)	855	-	-	855	100	-	-	-
Güzelkonak (Pişvanık)	668	-	-	668	100	-	-	-
Hasbey (Norkoh)	949	-	-	949	100	-	-	-
İkizler (Düşütlü)	856	-	-	856	100	-	-	-
İnköy	246	-	-	246	100	-	-	-
Kayalar (İriç)	517	-	-	517	100	-	-	-
Kazanç (Pahvanis)	449	-	-	449	100	-	-	-
Kızıltaş	461	-	-	461	100	-	-	-
Koçak (Pogonis)	762	-	-	762	100	-	-	-
K ö k l ü (Göganis-Köklüköy)	124	-	-	124	100	-	-	-
Kurultu (Verendonis)	822	-	-	822	100	-	-	-
Kuşluk (Tahmanis)	983	-	-	983	100	-	-	-
Törelî	215	-	-	215	100	-	-	-
Uğurveren (Tırkeşin)	197	-	-	197	100	-	-	-
Uysal (Vurkunis)	610	-	-	610	100	-	-	-
Yanıkçay	363	-	-	363	100	-	-	-
Yemişlik	1.257	-	-	1.257	100	-	-	-

Yoldöndü	615	-	-	615	100	-	-	-
Yuva	553	-	-	553	100	-	-	-
TOPLAM	32.119	494	2	31.625	98	-	-	-

9- Gürpınar İlçesi

Yerleşim Birimi	Toplam Nüfusu	MÜSLÜMANLAR						Gayri Müslim
		Hanefî	%	Şâfiî	%	Alevî	%	
Şehir Merkezi	3.994	394	10	300	90	-	-	-
Çakınlı (Nanik)	296	-	-	296	100	-	-	-
Çavuştepe (Asbaşın)	764	-	-	764	100	-	-	-
Erkaldı (Hindistan)	964	-	-	964	100	-	-	-
Kuşdağı (Demkosni)	529	-	-	529	100	-	-	-
Parmakkapı (Engüşkanis)	757	-	-	757	100	-	-	-
Sakalar (Hosp)	565	-	-	565	100	-	-	-
Yatağan (Hikköy)	655	-	-	655	100	-	-	-
Yolaşan (Norkuh)	532	-	-	532	100	-	-	-
Güzelsu (B.M.) (Hoşap)	1.350	42	3	1.310	97	-	-	-
Akbulut (Akrek)	585	-	-	585	100	-	-	-
Almak (Bahanis)	495	-	-	495	100	-	-	-
Boziğit (Arihan)	631	-	-	631	100	-	-	-
Cevizalan (Girdekon)	712	-	-	712	100	-	-	-
Çörekli (Pağacemal)	700	-	-	700	100	-	-	-
Elaçmaz (Salahane)	1.051	5	-	1.046	100	-	-	-
Giyimli (Hırkanıs)	357	-	-	357	100	-	-	-
Gölordı (Doni)	328	-	-	328	100	-	-	-
Günbaşı (Miravo)	418	-	-	418	100	-	-	-
Hacıköy	426	-	-	426	100	-	-	-
Hamurkesen	272	-	-	272	100	-	-	-
Işıkpınar (Örtük)	695	-	-	695	100	-	-	-
Karakoç (Melkova)	636	-	-	636	100	-	-	-
Murataldı (Şöşnemerik)	382	-	-	382	100	-	-	-
Ongun (Akhasam)	374	-	-	374	100	-	-	-
Öveçli (Repedik)	939	4	-	935	100	-	-	-
Savacık (Hafşesorik)	480	-	-	480	100	-	-	-
Sevindik (Kasır)	655	-	-	655	100	-	-	-
Sütlice (Zıvık)	245	-	-	245	100	-	-	-

Taşdöndüren (Şikeftikan)	261	-	-	261	100	-	-	-
Tepegören (Zeynis)	185	-	-	185	100	-	-	-
Topsakal (Puçan)	650	-	-	650	100	-	-	-
Tutmaç (Kırl)	959	5	1	954	99	-	-	-
Umut (Kortikon)	266	-	-	266	100	-	-	-
Uzungedik (Girdeser)	704	-	-	704	100	-	-	-
Üçgen / Üriköy	667	-	-	667	100	-	-	-
Yaramış (Maksutkolam)	574	-	-	574	100	-	-	-
Yurtbaşı (Şeyhan)	653	-	-	653	100	-	-	-
Kırkgeçit (B.M.) (Kasrik)	628	-	-	628	100	-	-	-
Arındı (Selköy)	807	-	-	807	100	-	-	-
Bağrıyanık (Zahoski)	451	-	-	451	100	-	-	-
Bölmeçalı (Pağagedik)	606	-	-	606	100	-	-	-
Bükeç	210	-	-	210	100	-	-	-
Çatakdibi (Sokan)	551	-	-	551	100	-	-	-
Dağseven (Şivreş)	1.003	-	-	1.003	100	-	-	-
Dolaylı	446	-	-	446	100	-	-	-
Doluçıkın (Kilise)	714	-	-	714	100	-	-	-
Güleçler (Harapşeyh)	390	-	-	390	100	-	-	-
Kapçık (Darbedaviş)	218	-	-	218	100	-	-	-
Koçtügen	400	-	-	400	100	-	-	-
Örmeli (Kengever)	893	-	-	893	100	-	-	-
Özlüce (Araz)	315	-	-	315	100	-	-	-
Sapakonak (Korit)	246	-	-	246	100	-	-	-
Taşlıyazı (Akçuri)	300	-	-	300	100	-	-	-
Yedisalkım (Putköy)	926	-	-	926	100	-	-	-
Yoldüştü (Pağaağni)	926	-	-	926	100	-	-	-
Yalınca (B.M.) (Dimköy)	1.113	-	-	1.113	100	-	-	-
Akdoğu (Çarçılan)	441	-	-	441	100	-	-	-
Çepkenli (Pağan)	672	-	-	472	100	-	-	-
Dikbiyık (Koğan)	439	-	-	439	100	-	-	-
Geziyurt (Beşan)	208	-	-	208	100	-	-	-
Kalkanlı (Demirkos)	47	-	-	47	100	-	-	-
Kılıçtutar (Rikiva)	210	-	-	210	100	-	-	-
Oğuldami (Aksin)	453	-	-	453	100	-	-	-
Sıcaksu (Babanis)	628	-	-	628	100	-	-	-
Topçu Değirmeni (Şahmaniz)	493	-	-	493	100	-	-	-

Topyıldız (Mervane)	2.075	-	-	2.075	100	-	-	-
Tutak	148	-	-	148	100	-	-	-
Üçdoğın (Zağk6y)	284	-	-	284	100	-	-	-
TOPLAM	42.947	450	1	42.497	99	-	-	-

10- Muradiye İlçesi

Yerleşim Birimi	Toplam Nüfusu	MÜSLÜMANLAR						Gayri Müslim
		Hanefî	%	Şâfiî	%	Alevî	%	
Şehir	11.167	1.267	2	10.000	98	-	-	-
Açıkyol (Hareşik) (B.M.)	393	-	-	393	100	-	-	-
Adaklı (Bincevan)	605	-	-	605	100	-	-	-
Akbulak	370	-	-	370	100	-	-	-
Akçaçay	255	-	-	255	100	-	-	-
Alkasnak (Sork6y)	1.088	8	1	1.080	99	-	-	-
A. Argıt (A. Pete)	405	-	-	405	100	-	-	-
Babacan (Silrigılan)	729	-	-	729	100	-	-	-
Balıklı (K6mtis)	965	-	-	965	100	-	-	-
Beşparmak	397	-	-	397	100	-	-	-
Beydağı (Ütek6y)	1.156	18	4	1.138	98	-	-	-
Çakmak	241	-	-	241	100	-	-	-
Çiçekli	190	-	-	190	100	-	-	-
Dağören (Dağviran)	794	-	-	794	100	-	-	-
Devetaş	1.492	22	1	1.470	99	-	-	-
Doğangün (Rahmin)	831	-	-	831	100	-	-	-
Dürükkaş (İsviran)	550	-	-	550	100	-	-	-
Erişen (Dambat)	65	-	-	65	100	-	-	-
Esenkoç (Kebabik)	447	-	-	447	100	-	-	-
Gönderme	795	-	-	795	100	-	-	-
Görecek (Mozahan)	959	-	-	959	100	-	-	-
Gümüštepe	508	-	-	508	100	-	-	-
Karahan	1.156	6	1	1.150	99	-	-	-
Keçikıran	645	-	-	645	100	-	-	-
Kocasaban (Simtatos)	612	-	-	612	100	-	-	-
Köşkk6y	750	-	-	750	100	-	-	-
Kuşçu	415	-	-	415	100	-	-	-
Otlakbaşı (Mezrea)	670	-	-	670	100	-	-	-

Ovapınar (Şivekar)	1.478	-	-	1.478	100	-	-	-
Sarımehmet (Sarımemet)	732	-	-	732	100	-	-	-
Sürüyolu (Pirsolan)	599	-	-	599	100	-	-	-
Topuzarpa (Angüzek)	1.044	-	-	1.044	100	-	-	-
Uluşar (Körzut)	1.334	-	-	1.334	100	-	-	-
Ünseli (B) (Ernis)	2.842	12	-	2.830	100	-	-	-
Yakıncak (Kızılkilise)	494	-	-	494	100	-	-	-
Yalımdüz	674	-	-	674	100	-	-	-
Y. Arğıt (Y. Pete)	1.350	-	-	1.350	100	-	-	-
Yumaklı (Anzaf)	843	-	-	843	100	-	-	-
TOPLAM	40.040	333	1	39.707	99	-	-	-

11- Özalp İlçesi

Yerleşim Birimi	Toplam Nüfusu	MÜSLÜMANLAR						Gayri Müslim
		Hanefî	%	Şafîî	%	Alevî	%	
Şehir	4.920	450	9	4.470	91	-	-	-
Altınboğa (Kerkez)	570	120	20	450	80	-	-	-
A. Mollahasan	822	22	3	800	97	-	-	-
Bağrıaçık (Pars)	1.000	5	-	995	100	-	-	-
Boğazkesen	1.069	3	-	1.066	100	-	-	-
Boyardı (Pirkal)	720	10	1	710	99	-	-	-
Çamurlu	764	4	1	760	99	-	-	-
Dönerdere (Giridil)	936	30	3	906	97	-	-	-
Emek	410	10	2	400	98	-	-	-
Gözdeğmez (Naçarova)	453	3	1	450	99	-	-	-
Gültepe	912	-	-	912	100	-	-	-
Hacıkişlak	760	-	-	760	100	-	-	-
Hazine	514	4	1	510	99	-	-	-
Kalecik	449	3	1	446	99	-	-	-
Karlıyamaç (Hesemiyan)	366	-	-	366	100	-	-	-
Kaşıkara (Devzer)	457	-	-	457	100	-	-	-
Kırçalı (Hazara)	1.250	5	-	1.245	100	-	-	-
Mehmetalan	336	2	1	334	99	-	-	-
Mollatopuz	565	3	1	562	99	-	-	-
Sarıköy (Mirgehi)	746	746	100	-	-	-	-	-

Savatlı (Esbistan)	775	-	-	775	100	-	-	-
Sugeçer (Kartalan)	622	2	-	620	100	-	-	-
Şehittepe (Rumoğlu)	1.004	5	-	999	100	-	-	-
Şemsetinköy	764	-	-	764	100	-	-	-
Tepedam (Astuci)	930	-	-	930	100	-	-	-
Y. Ayazca (Y. Keşiş)	421	-	-	421	100	-	-	-
Y. Çavdarlık (Y. Tabek)	515	-	-	515	100	-	-	-
Y. Mollahasan	720	10	1	710	99	-	-	-
Yunkuşak (Yusufhaydaran)	640	-	-	640	100	-	-	-
Dorutay (B.M.) (Taşrumi)	1.477	-	-	1.477	100	-	-	-
Aksorguç (Velicani)	1.147	-	-	1.147	100	-	-	-
A. Akçagül	920	-	-	920	100	-	-	-
A. Balçıklı	477	-	-	477	100	-	-	-
A. Koçkiran	632	-	-	632	100	-	-	-
A. Sağmallı (A. Noşar)	2.846	-	-	2.846	100	-	-	-
A. Tulgalı (A. Ahurik)	1.284	-	-	1.284	100	-	-	-
A. Yorganlı (A. Gölegeni)	456	-	-	456	100	-	-	-
Bodurağaç (Reşan)	477	-	-	477	100	-	-	-
Çavuşlar (Yadigar)	280	-	-	280	100	-	-	-
Çırakköy	441	-	-	441	100	-	-	-
Çubuklu	2.352	-	-	2.352	100	-	-	-
Dağdeviren (Koloköy)	1.000	-	-	1.000	100	-	-	-
Damlacık	455	-	-	455	100	-	-	-
Eğribelen (Hasantemuran)	619	-	-	619	100	-	-	-
Günyüzlü (Tarhani)	532	-	-	532	100	-	-	-
Haciali	1.000	-	-	1.000	100	-	-	-
Oymaklı (Taköregiz)	924	-	-	924	100	-	-	-
Seydibey	1.352	-	-	1.352	100	-	-	-
Yarımkaya	429	-	-	429	100	-	-	-
Yavuzlar (Kayseran)	267	-	-	267	100	-	-	-
Y. Balçıklı	763	-	-	763	100	-	-	-
Y. Tulgalı (Y. Ahurik)	860	-	-	860	100	-	-	-
Y. Yorganlı (Y. Gölegeni)	336	-	-	336	100	-	-	-
Yumruklu (Pirmeryen)	717	-	-	717	100	-	-	-
TOPLAM	46.453	1.440	3	45.013	97	-	-	-

12- Saray İlçesi

Yerleşim Birimi	Toplam Nüfusu	MÜSLÜMANLAR						Gayri Müslim
		Hanefî	%	Şâfiî	%	Alevî	%	
Şehir Merkezi	2.863	63	2	2.800	98	-	-	-
Bakışık (Avzerik)	1.224	4	-	1.220	100	-	-	-
Baltepe (Tümköy)	601	1	-	600	100	-	-	-
Beyarslan (Şerefhane)	1.139	-	-	1.139	100	-	-	-
Çakmakköy	404	-	-	404	100	-	-	-
Çardak	507	-	-	507	100	-	-	-
Çaybağı (Y. Runehar)	753	-	-	753	100	-	-	-
Değirmigöl (Milanengiz)	585	-	-	585	100	-	-	-
Dolutaş (Çarıksar)	427	-	-	427	100	-	-	-
Kapıköy (Heretil)	769	9	1	760	99	-	-	-
Karahisar	948	-	-	948	100	-	-	-
Kargalı (Zağköy)	290	-	-	290	100	-	-	-
Kazlıgöl (Hoçik)	505	5	1	500	99	-	-	-
Keçikayası (Kavlik)	483	-	-	483	100	-	-	-
Kekikdüzü (Gembol)	464	-	-	464	100	-	-	-
Kepir	542	2	-	540	100	-	-	-
Koçbaşı (Cillik)	530	-	-	530	100	-	-	-
Kurucan	575	-	-	540	100	-	-	-
Örenburç (Satmanis)	1.597	107	7	530	93	-	-	-
Sırmılı (Harapsorik)	1.045	8	1	575	99	-	-	-
Turanköy (Panamerik)	404	-	-	1.037	100	-	-	-
Yamanyurt	176	-	-	404	100	-	-	-
Yeşilağaç (Pagan)	291	-	-	291	100	-	-	-
Zincirkıran (Kurcevik)	662	5	1	657	99	-	-	-
TOPLAM	17.784	204	1	17.580	99	-	-	-
VAN GENEL TOPLAMI	637.433	114.757	18	522.676	82	-	-	-

D- VAN İLİNİN İNANÇ YAPISI HAKKINDA GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Tarihte birçok medeniyetleri, milletleri, inanç ve kültürleri bünyesinde barındıran Anadolu'da tabiatıyla değişik inanç ve kültürlerin artıkları da bulunacaktır.

Bu açıdan bakıldığında Anadolu, desenleri farklı olan bir kilimi andırır. Van ili Anadolu'nun bir parçası olduğu için Anadolu'nun aynısını aksettirir. Günümüz Van'da hakim olan inanış İslam inanışdır. Gayr-i Müslim yoktur. Ancak onların inançlarından kalan gelenek, görenekler, örfler İslam'a uygun olarak törpülenmiş vaziyette yaşatılmıştır.

Van'da alevi kültür sahalarına rastlamak mümkün olmadığı gibi göç yolu ile şehir merkezlerinde kolonileşmeleride söz konusu değildir.

Bunun sebebi olarak iki görüş yaygınlık kazanmıştır⁴⁶.

1. Çaldıran seferinin izlerinin devamı, 2. Sünni medreseleşmenin son derece etkili oluşudur.

Şia propagandasına karşı koyan Küresinliler aşireti İran Azerbaycan'ının Urmi vilayetinin Hoyi yöresinden 1935'te bu bölgeye gelip yerleşmişlerdir. Azeri sünni yerleşim sahaları olarak bilinen bu yerler (Kasımoğlu, Yumrutepe, Alaköy, Karagündüz, Köprüler, Beyüzümü, Kavunlu, Lamizgirt, İskele, Kilimli, Saray, Zeros, Kıçanos, Lim köyünün yarısı ve Özalp ilçesinin büyük bir kesimi) Türk kimliklerinin ön plana çıkararak Şii propağanda ve kültürüne sert kültür tepkilerinde bulunurlar. Bunlar Ermeniler gidince yerine gelen Küresinliler ve yerel aşiretlerden Dodekiler'den bazı ailelerdir⁴⁷.

Van'daki sünni medreseleşmede Şia propagandasına karşı etkilidir. daha çok Şafii mezhebinin fıkıh dersleri ve Arapça'nın verildiği bu yerlerin yaygın olması Şia etki alanına karşı çekilen bir set oluşturur.

Van İli genelinde hakim olan İslam Mezhepleri Şafiilik ve Hanefiliktir. Yaptığımız araştırmalara göre diğer din ve mezhep mensuplarına rastlamak mümkün olmamıştır.

⁴⁶ Orhan Türkdoğan, a.g.e., s. 313; Tarih Coğrafya Dünyası Dergisi, C. 1, S. 3, s. 187.

⁴⁷ Orhan Türkdoğan, Etnik Sosyoloji, İst., 1997, s. 503; Orhan Türkdoğan, Alevi-Bektaşî Kimliği, s. 313; N. Serpil Altunkek, Van Yöresinde Akraba Evlilikleri Ank. 1993, s. 43-44; Mehmet Eröz, Doğu Anadolunun Türklüğü, İst., 1982, s. 205; O. Türkdoğan, Güneydoğu Kimliği (Aşiret Kültür ve İnsan), Bolu 1995, s. 24.

Van'da hanefiler genelde Van merkez, Erciş, Edremit'de bulunurlar. Diğer ilçelerdeki köylerde her iki mezhep mensupları da bulunmaktadır.. Ancak çoğunluk Şafii'dir.

Van'ın güneyinde yaşayan ve kendilerine "Mıtrıp" denilen Çingenerin çok az bir kısmı Şafii olmakla birlikte, bu insanların ekseriyeti mensup oldukları mezhepleri bilememektedirler.

SONUÇ

Van'da yapılan bu çalışma neticesi şunu rahatlıkla ifade edebiliriz ki bu ilimizde bulunan nüfusun tamamı müslüman olup, bu nüfusun da ekseriyeti Sünnî-Şafii mezhebine mensuptur. hanefi mezhebi mensupları ise azınlıktadır.

Van'ın toplam nüfusu (1990) olan 637.433 kişiye ortalama % 2,5 olan yıllık artışı eklersek (7 yıllık % 17,5) bugün bu nüfusun 750.000 civarında olduğunu söyleyebiliriz. Bunlara civar illerden gelen göçleri de katarsak bu sayı 800 bin dolaylarındadır.

Van'da Alevi kültür sahalarının bulunmadığını şehir merkezlerinde kolonileşmelerinin de söz konusu olmadığını ifade etmiştik.

Şafiilerin toplam nüfusa oranları % 82 iken, bu rakam hanefilerde % 18'dir.

Van'da gayri müslim yoktur. Hanefi ve Şafii mezhebinden başka müslüman mezhep mensupları da yoktur.

Köy İşleri Bakanlığının yaptırdığı etütde de Van'ın hepsinin müslüman olduğu, gayri müslimlerin bulunmadığı, Hanefilerin daha çok Van merkez ve Erciş'de bulunduğu belirtilmiş bu durum şu tabloyla gösterilmiştir⁴⁸.

⁴⁸ Köy Envanter Etüdülerine Göre Van, Ank., 1964, s. 72.

İlçesi	Köy Adedi	İslam	%	Hristiyan	%	Hanefi	%	Şafii	%	Alevi	%
Merkez	101	101	100	-	-	16	2-100	97	60-100	-	-
Başkale	62	62	100	-	-	-	-	62	100	-	-
Çatak	26	26	100	-	-	-	-	26	100	-	-
Erciş	82	82	100	-	-	20	1-100	78	4-100	-	-
Gevaş	32	32	100	-	-	-	-	32	100	-	-
Gürpınar	67	67	100	-	-	1	5	67	95-100	-	-
Muradiye	100	100	100	-	-	4	10-25	100	75-100	-	-
Özalp	100	100	100	-	-	5	1-20	76	80-100	-	-

Not: Bazı köylerde her iki mezhep mensupları da birlikte bulunur. Benzer bir tabloyu da Peter Alford Andrews vermiştir⁴⁹.

Yerleşim Yeri	Köy Sayısı	Mensup Olunan Din ve Mezhep						
		Hanefi	Şafii	Şii	Alevi	Caferi	Yezidi	Hrist
Van Merkez	101	16	97	-	-	-	-	-
Mrkz. Bucağı	23	6	22	-	-	-	-	-
Erçek Bucağı	20	-	20	-	-	-	-	-
Edremit	12	3	10	-	-	-	-	-
Tımar	46	7	45	-	-	-	-	-
Başkale	62	1	62	-	-	-	-	-
Merkez Bucak	40	1	40	-	-	-	-	-
Albayrak	22	-	22	-	-	-	-	-
ÇATAK	26	-	26	-	-	-	-	-
ERCİŞ	82	20	78	-	-	-	-	-
Merkez B.	40	13	36	-	-	-	-	-
Deliçay	12	3	12	-	-	-	-	-
Kocapınar	30	4	30	-	-	-	-	-
GEVAŞ	32	-	32	-	-	-	-	-
GÜRPINAR	67	1	67	-	-	-	-	-
Merkez B.	13	-	13	-	-	-	-	-
Güzelsu	28	1	28	-	-	-	-	-
Kırkgeçit	12	-	12	-	-	-	-	-
Yalınca	14	-	14	-	-	-	-	-
MURADIYE	100	4	100	-	-	-	-	-
Merkez	36	1	36	-	-	-	-	-

⁴⁹ Peter Alford Andrews, *Ethnic Groups in the Republic of Turkey*-Wiesbaden, 1989, s. 197-198.

Çaldıran	64	3	64	-	-	-	-	-
ÖZALP	76	5	76	-	-	-	-	-
Merkez	26	3	26	-	-	-	-	-
Dorutay	24	-	24	-	-	-	-	-
SARAY	26	2	26	-	-	-	-	-

Görüldüğü gibi çoğunluk Şafii Mezhebi'ne mensuptur.

Tubingen Atlası da denilen ve 2000'e Doğru Dergisinin ek olarak yayınladığı bir atlasda da Van ili Sünni-Şafii olarak gösterilir⁵⁰.

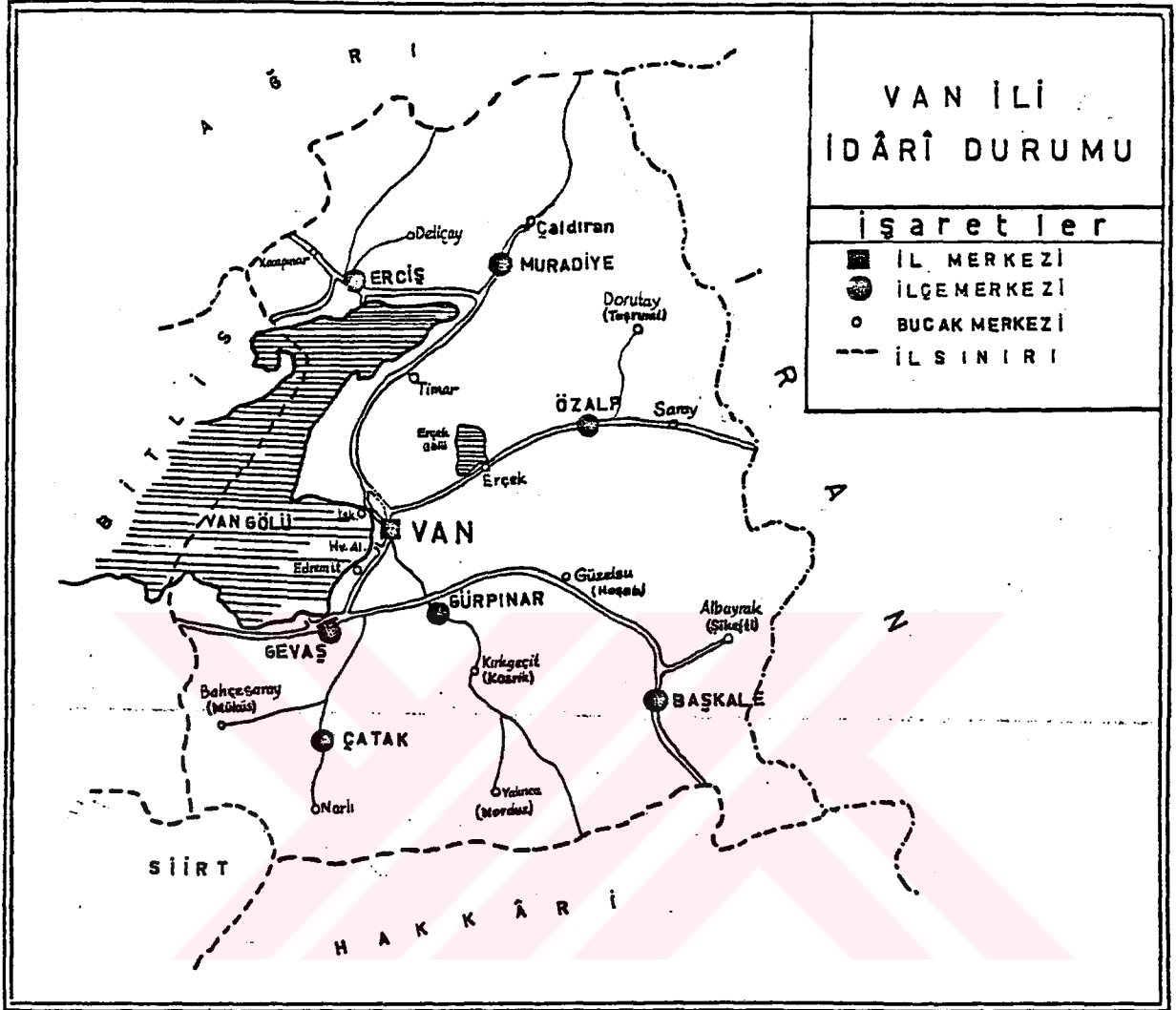
⁵⁰ 2000'e Doğru Dergisi, İst., 17 Kasım 1991, S. 38.

BİBLİYOGRAFYA

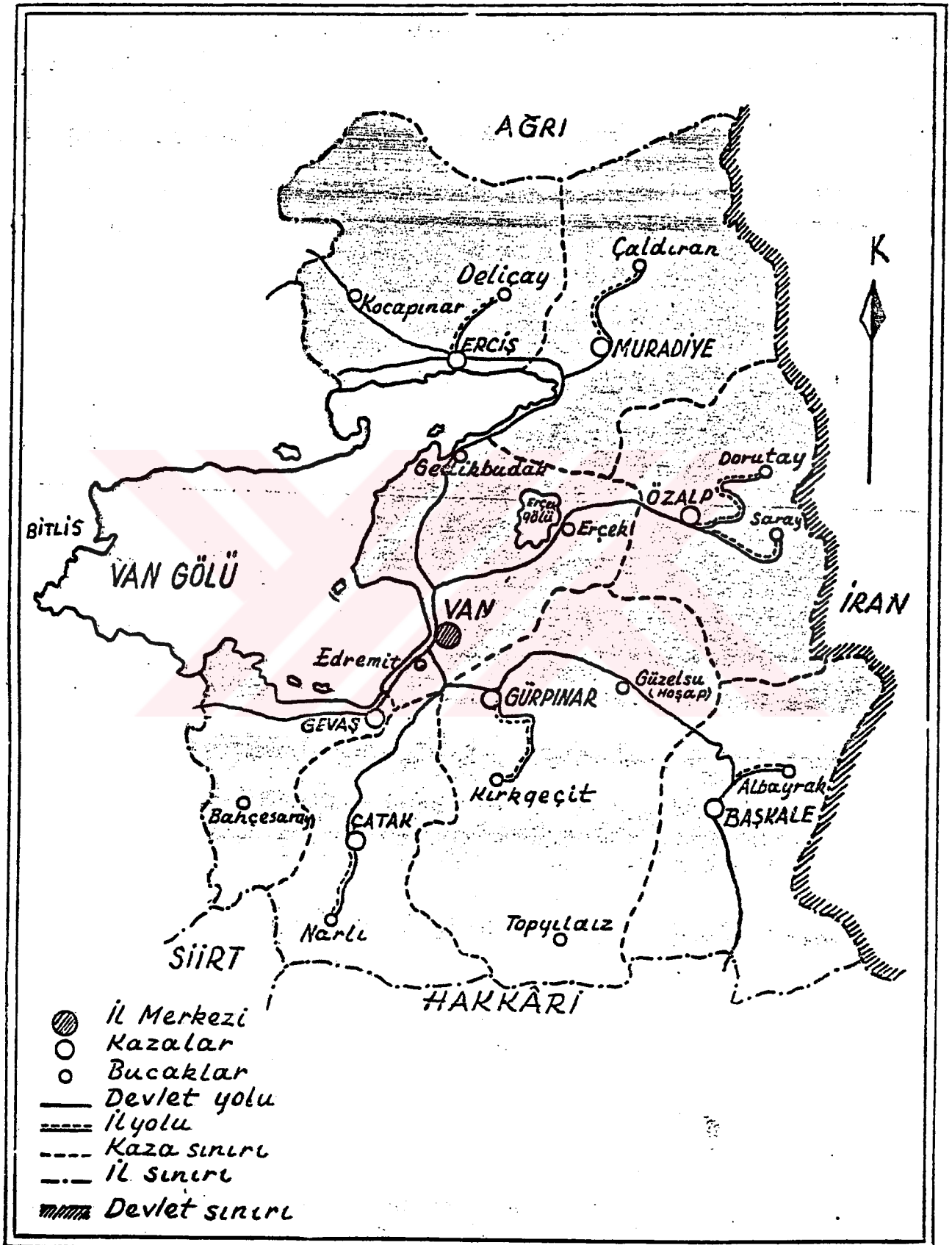
- AKÇORA, Ergünöz, Van ve Çevresinde Ermeni İsyancıları (1896-1916)** (Basılmamış Doktora Tezi) Ank. 1985.
- ALTUNKEK, N. Serpil, Van Yöresinde Akraba Evlilikleri,** Ank., 1993.
- Ana Britanica Ans.,** İst., 1994.
- ANDREWS, Peter Alford, Ethnic Groups in the Republic of Turkey,** Wiesbaden, 1989.
- ATSIZ, Evliya Çelebi Seyahatnamesinden Seçmeler,** İst., 1971.
- Başbakanlık D.İ.E. Genel Nüfusu Sayımı (1990)** Ank., 1990.
- _____ **Genel Nüfus Sayımı (1965)** Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri (Census of Population Social and Ekonomik Characteristic of Population), Ank., 1965.
- _____ **Genel Nüfus Sayımı (1970) Van İli,** Ankara 1970
- CUINET, Vital, La Turquie d'Asie,** Paris, 1891.
- Cumhuriyet Ans.,** İst., 1972
- DELİORMAN, Altan, Genel Türk Tarihi,** İst., 1995.
- _____, **Osmanlı Tarihi,** İst., 1995.
- Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi,** İst., 1972, I-XIV.
- EROĞLU, Veysel, Ermeni Mezalimi,** İst., 1978.
- ERÖZ, Mehmet, Doğu Anadolunun Türklüğü,** İst., 1982.
- EVLİYA, Çelebi, Seyahatname** (sad. T. Temel Kural), İst., 1993.
- Hayat Ans.,** İst., 1961.
- HAMMER, Büyük Osmanlı Tarihi,** İst., 1996.
- 2000'e Doğru Dergisi,** İst., 1991
- İslam Ans. (K. T. Bakanlığı),** İst., 1986.
- İZBIRAK, Reşit, Coğrafya Terimleri Sözlüğü,** İst., 1992.

- KESKİN, Mustafa, "Milli Mücadele Başlarken Anadolu'nun Demografik Yapısı", E.Ü.S.B.E.D, Kayseri, 1989.
- Köy Envanter Etüdlerine Göre Van, Ank., 1964.
- Kültür ve Sanat Dergisi (Van Özel Sayısı) Ank., 1996.
- Mc Carty, Justin, Osmanlı Anadolu Topraklarındaki Müslüman ve Azınlık Nüfusu (Çev. İhsan GÜRSOY), Ank., 1995.
- Meydan Larousse, İst., 1973, 1992.
- ÖZTUNA, Yılmaz, Büyük Osmanlı Tarihi, İst., 1994.
- _____, Büyük Türkiye Tarihi, İst., 1983.
- SAMİ, Şemseddin, Ka'musu'l A'lam (Tıpkıbasım) Ank., 1996.
- SARAÇOĞLU, Hüseyin, Doğu Anadolu Bölgesi, İst., 1989.
- SONYEL, Salahi R., Minorities and the Destruction of the Ottoman Empire, Ank., 1996.
- Tarih-Coğrafya Dünyası Dergisi, İst., 1959.
- TUĞLACI, Pars, Osmanlı Şehirleri, İst., 1985.
- TURAN, Osman, Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, İst., 1993.
- _____, Selçuklular Zamanında Türkiye, İst., 1993.
- _____, Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti, İst., 1996.
- TÜRKDOĞAN, Orhan, Alevi-Bektaşî Kimliği, İst., 1995.
- _____, Etnik Sosyoloji, İst., 1997.
- _____, Güneydoğu Kimliği (Aşiret, Kültür ve İnsan), Bolu 1995.
- Türkiye Ans., Ank., 1958.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi, Ank., 1994.
- Van Yıllığı, 1967, Ankara 1967.
- Van Yıllığı, 1973, Ankara 1973.
- Yeni Rehber Ans., İst., 1994 (I-XX).
- Yeni Resimli Bilgi Ans., İst., 1983.
- Yurt Ans., İst., 1981.

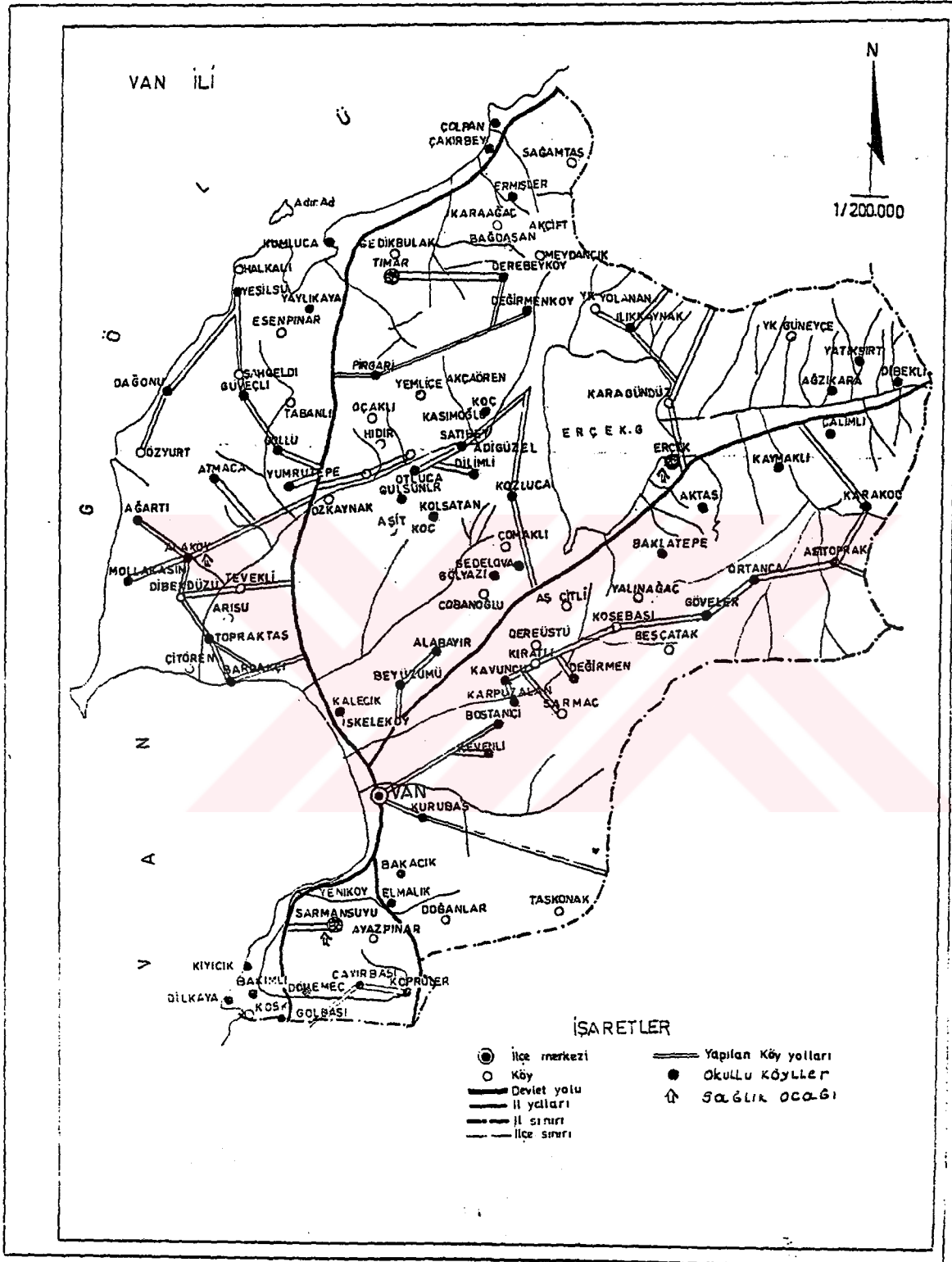
VAN İLİ VE İLÇELERİNE AİT HARİTALAR

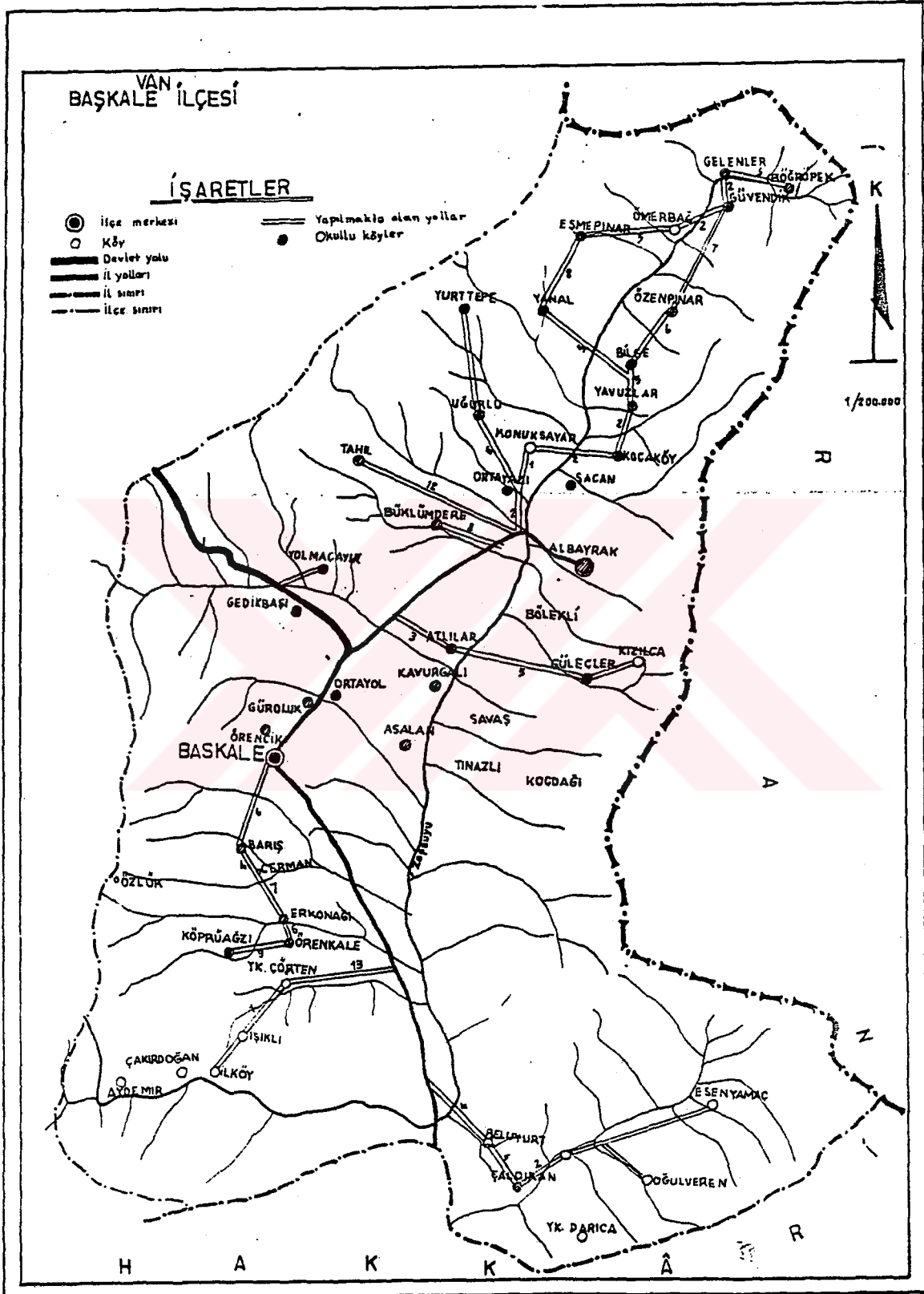
VAN İLİ İDARİ YAPİ HARİTASI

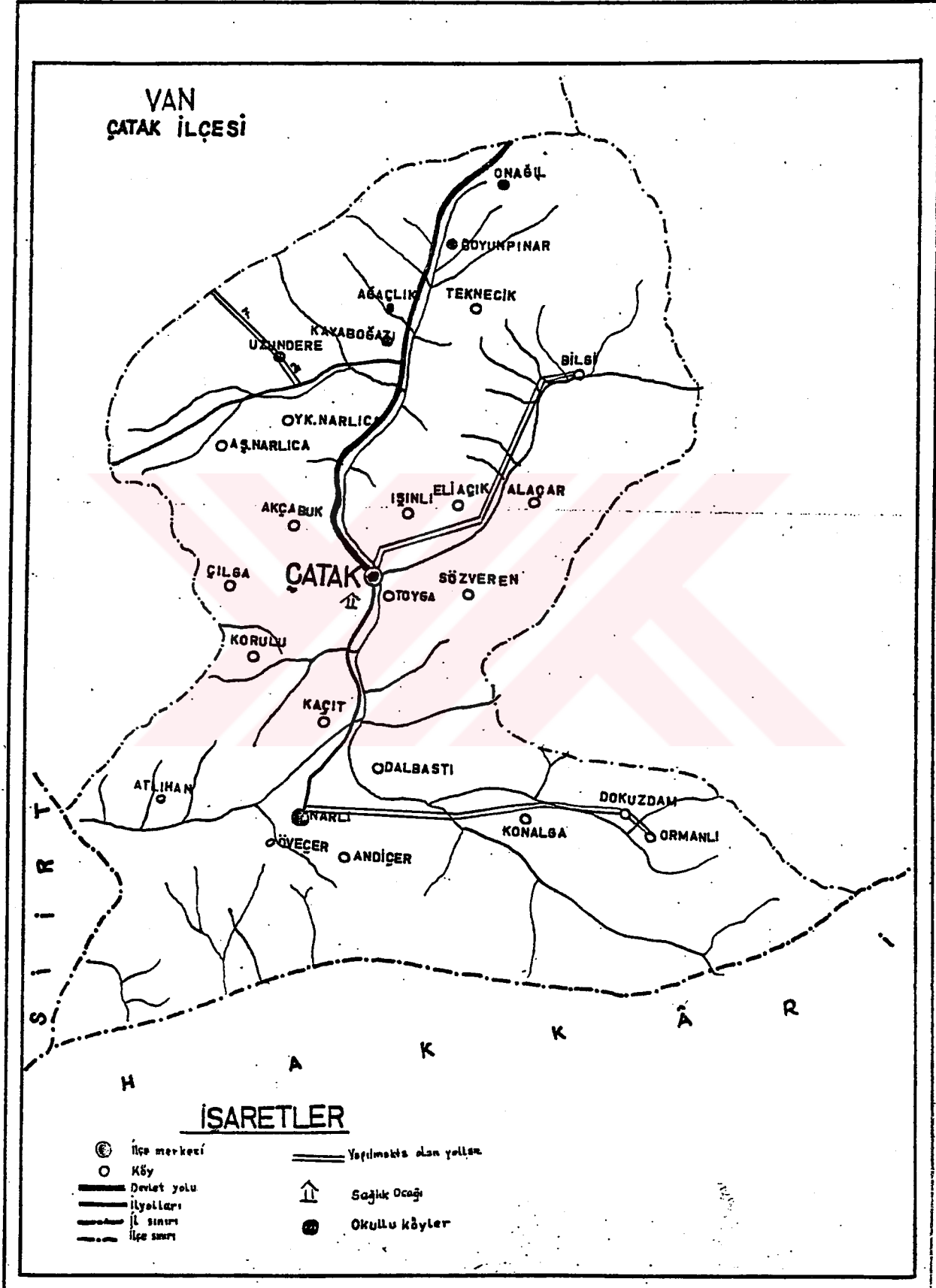
VAN İLİ GENEL HARİTASI

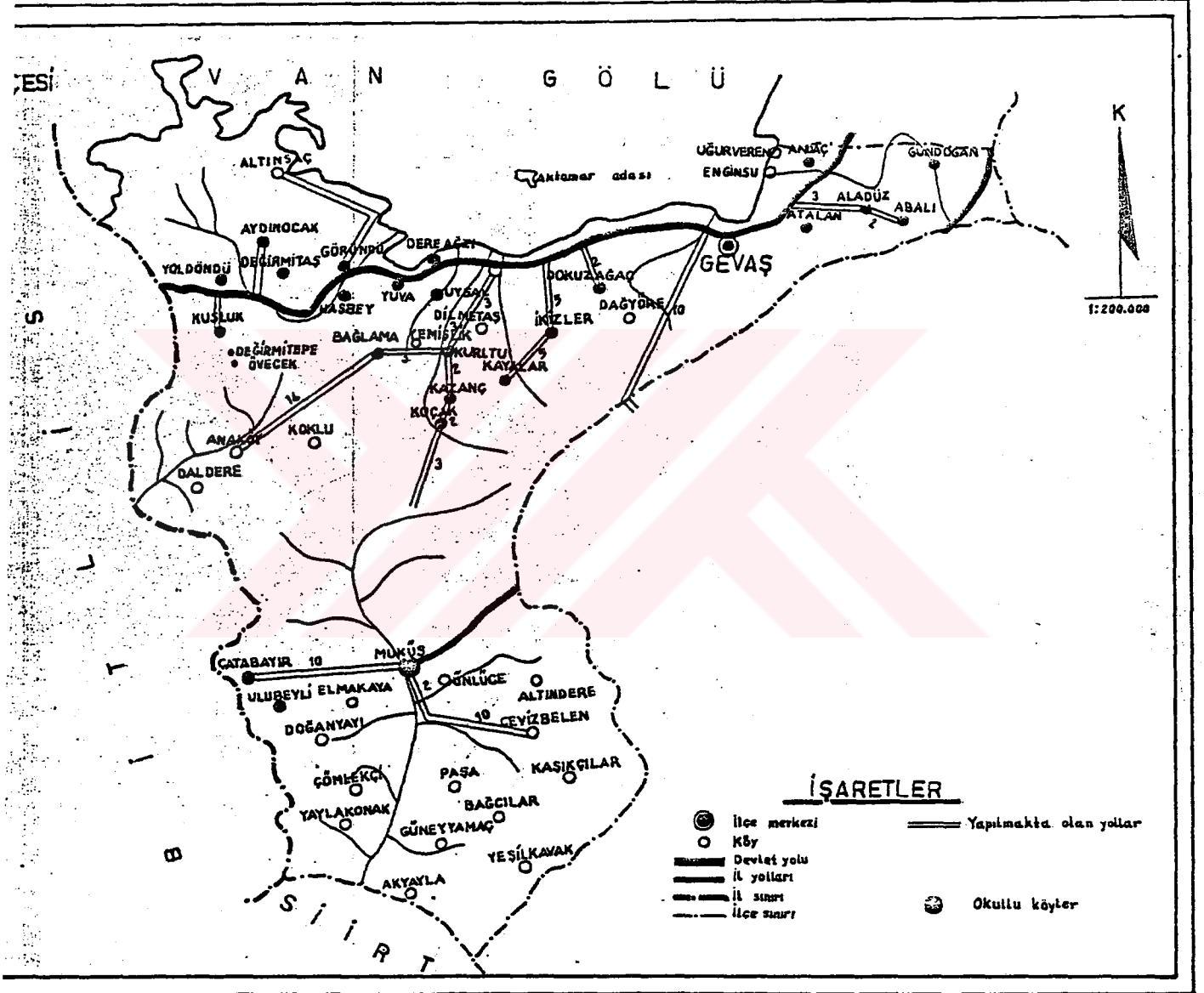

VAN İLİ MERKEZ İLÇE HARİTASI

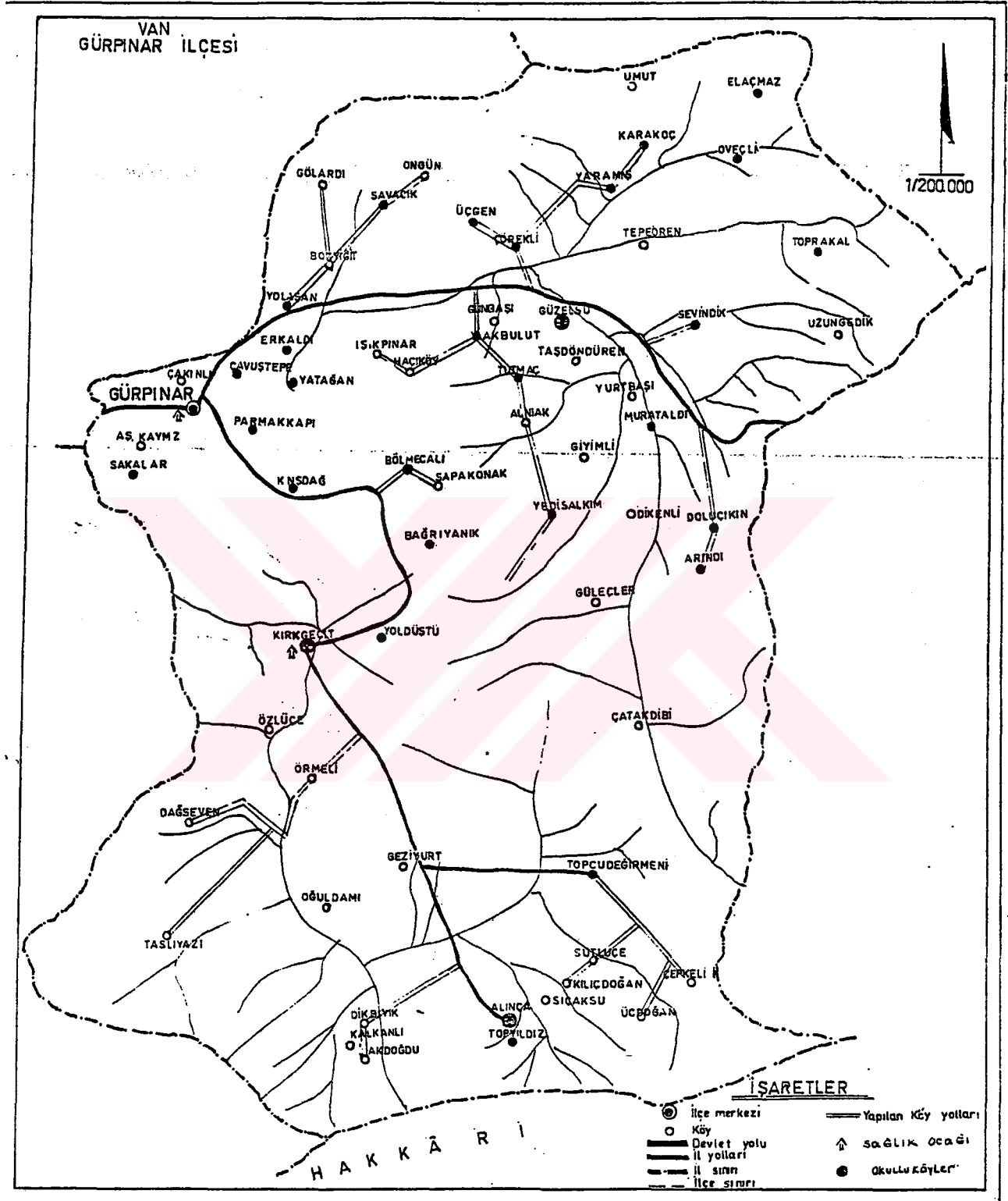

BAŞKALE İLÇESİ HARİTASI

GEVAŞ İLÇESİ HARİTASI

GÜRPINAR İLÇESİ HARİTASI

